

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Πανεπιστήμιο
Δυτικής
Μακεδονίας

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΟΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

Διπλωματική Εργασία με Θέμα:
«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο
της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

της φοιτήτριας Αγγελικής Σακκή (ΑΜ 502329).

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Ευαγγελία Αραβανή

Χαλκίδα, Ιούνιος 2023

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Αγγελικής Σακκή που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέως/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τηρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέως. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών της δικαιωμάτων.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ΚΟΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

Διπλωματική Εργασία

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Όνομα φοιτήτριας: Αγγελική Σακκή

Επιτροπή επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ευαγγελία Αραβανή Γεωργία Καλογήρου

Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ

Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Στο μοναδικό άνθρωπο που κατάφερε να μου δώσει πραγματικές στιγμές ευτυχίας, τη μικρή μου κόρη ΜΑΡΙΝΑ

και

Στη μνήμη του πατέρα μου ΒΑΓΓΕΛΗ που με την απέραντη αγάπη του την έστειλε να δώσει νόημα στη ζωή μου.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παρ' όλες τις μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες, εξακολουθεί να παραμένει προβληματική η σχέση ανάμεσα στην αυτοβιογραφία και στα υπόλοιπα είδη πεζογραφίας, κυρίως στο μυθιστόρημα. Στην εποχή μας έχει δημοσιευτεί ένας μεγάλος αριθμός μυθιστορημάτων που δεν θεωρείται εύκολη η διάκρισή τους από τις καθαυτό αυτοβιογραφίες, εξαιτίας της ύπαρξης έντονων αυτοβιογραφικών στοιχείων μέσα τους. Επίσης, υποστηρίζεται ότι σαφής είναι η χρήση πολλών τεχνικών και δομών του μυθιστορήματος από την αυτοβιογραφία. Στην Ελλάδα λίγοι συγγραφείς ασχολήθηκαν με την αυτοβιογραφία ως λογοτεχνικό είδος γραφής. Ανάμεσά τους η πολύ γνωστή κι αγαπημένη Άλκη Ζέη της οποίας το έργο μελετήσαμε στην παρούσα εργασία προκειμένου να κατανοηθεί η σχέση αυτοβιογραφίας και μυθιστορήματος. Στα περισσότερα έργα της παρουσιάζονται νεότερα και σύγχρονα ιστορικά γεγονότα, προσωπικά βιώματα και κοινωνικά ζητήματα, τα οποία αποτελούν τους πιο σημαντικούς άξονες του πεζογραφικού της έργου, είτε αφορά ενήλικους είτε εφήβους. Οι συγκεκριμένες θεματικές κατατίθενται σε λογοτεχνικό πλαίσιο με μία επιμελημένη και πολυεπίπεδη γραφή (λογοτεχνική αυτοβιογραφία), η οποία ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και προσδοκίες όλου του αναγνωστικού της κοινού. Σκοπός μας ήταν να ανακαλύψουμε τους τρόπους με τους οποίους αποτυπώνει η συγγραφέας τα στοιχεία του αυτοβιογραφικού λόγου στα έργα της. Με βάση αυτά τα στοιχεία, μελετήθηκε και αξιολογήθηκε ο αυτοβιογραφικός χαρακτήρας των έργων της, δίνοντας έμφαση στο περιεχόμενο κάποιων από τα πιο σημαντικά. Γιατί υπάρχουν μυθιστορήματά της όπου συνδυάζονται, με μεγάλη αληθοφάνεια, ιστορικά γεγονότα και πραγματικά πρόσωπα με πρόσωπα φανταστικά και επινοημένα και άλλα έργα της όπου η συγγραφέας μας δίνει μια ξεκάθαρη αυτοβιογραφία. Μια αυτοβιογραφία που κινείται σε δυο άξονες: από τη μια στην ανασύσταση μιας σειράς ιστορικών γεγονότων που αφορούν στις ζωές των προσώπων του στενού οικογενειακού και φιλικού της περιβάλλοντος και από την άλλη στον αναστοχασμό της προσωπικής πνευματικής της περιπέτειας κάτι που αποτελεί το καινούριο στοιχείο στο έργο της.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ: αυτοβιογραφία, λογοτεχνική αυτοβιογραφία, Άλκη Ζέη, αφηγηματικές τεχνικές.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

«Self in First Person: The Literal Autobiography on the works of ALKI ZEI».

Author's name: AGGELIKI SAKKI.

ABSTRACT

Despite all the studies that have been carried out in the last decades, the relationship that develops between autobiography and the other genres of prose writing, primarily the novel, remains problematic. A large number of novels have been published in our times that are not considered easy to distinguish from autobiographies proper, due to the presence of strong autobiographical elements. It is also argued that there is a clear use of many of the techniques and structures of the novel by the autobiography. Not so many Greek writers have cultivated the genre of Literal autobiography, but among them we can distinguish the most beloved and popular writer ALKI ZEI. In order to understand the relationship between autobiography and novel in this paper, the focus is on her works. Most of them present recent and contemporary historical events, personal experiences and social issues, which are the most important aspects of her prose work, whether it concerns adults or adolescents. These themes are set in a literary context with a thoughtful and layered writing (Literal autobiography), while meeting the demands and expectations of her entire readership. Based on these elements, the purpose of this paper is to study and evaluate the autobiographical character of her works, focusing on the content of some of her most important works. Because in some of her novels she combines historic facts and real persons with fiction but in such a way that they seem completely real. And also there are other works where she writes a clear autobiography. An autobiography that primarily reconstitutes a sequence of historic facts about her family and friends but at the same time it provokes a recollection of her personal intellectual adventure which makes for the novelty of her works.

KEYWORDS: autobiography, literal autobiography, Alki Zei, narrative techniques

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 :ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.1 Ταιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Βιογραφίας

1.2 Ορισμός της Αυτοβιογραφίας και βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματά της

1.2.1 Η αυτοβιογραφία και το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο του αυτοβιογράφου

1.2.2 Ο αυτοβιογράφος ως συγγραφέας και ταυτόχρονα αφηγητής και κεντρικός ήρωας

1.2.3 Σχέση Αυτοβιογραφίας, μυθιστορήματος και ιστοριογραφίας

1.2.4 Λογοτεχνική αυτοβιογραφία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο :

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ

2.1 Η ζωή και η εργογραφία της Άλκης Ζέη

2.2 Κύρια χαρακτηριστικά συγγραφικού έργου Άλκης Ζέη

Β. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο:

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ

3.1 Εισαγωγικά για τον Αυτοβιογραφικό χαρακτήρα των έργων της Άλκης Ζέη

3.2 Η θεωρία της Αφηγηματολογίας ως εργαλείο έρευνας στη μελέτη του έργου *Με μολύβι Φάμπερνουμερο δύο*

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

3.2.1. Αναζητώντας τις αφηγηματικές τεχνικές ως τρόπος ανάδειξης του αυτοβιογραφικού χαρακτήρα του έργου

3.3 Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο: η αυτοβιογραφική κατάθεση της Άλκης Ζέη

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ «ΜΑΑΜΑΜIRACLE».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αυτοβιογραφία διακρίνεται για την επίμονη αντίσταση που παρουσιάζει, σε σχέση με διάφορες άλλες μορφές δημιουργικού λόγου, στη διαδικασία της ταξινόμησης και για τον λόγο αυτό συμβάλλει στην έναρξη διαλόγου για τον εντοπισμό των σημείων επαφής ανάμεσα στη λογοτεχνική και στην ιστοριογραφική κατασκευή (Batchelor, 1995:35-37). Κατά συνέπεια, σημαντικός μπορεί να θεωρηθεί παράλληλα ο προβληματισμός ανάμεσα στη θεωρία της λογοτεχνίας και στη θεωρία της ιστοριογραφίας για την εύρεση του τι πραγματικά είναι λογοτεχνία και τι ιστοριογραφία.

Πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι ταυτόχρονα μας προκαλεί έντονο προβληματισμό η θεώρηση πως η αυτοβιογραφία μπορεί να προσεγγιστεί ως ένα καθορισμένο και διακριτό είδος που έχει τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Επίσης, δημιουργούνται ερωτηματικά για το αν έχει βιογραφικό ή ιστορικό χαρακτήρα και κατά συνέπεια αν μπορεί να συσχετιστεί με την ιστοριογραφία ή τη λογοτεχνία (Edel, 1981:35-39). Τα συγκεκριμένα σημαντικά ερωτήματα είναι απαραίτητο να αναπτυχθούν μέσω της κριτικής επισκόπησης της βιβλιογραφίας για την εξέλιξη της αυτοβιογραφίας, συγκριτικά με την εξέλιξη της κριτικής για την αυτοβιογραφία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ενδιαφέρον των κριτικών και θεωρητικών της λογοτεχνίας για τον τομέα της αυτοβιογραφίας άρχισε να εκδηλώνεται περίπου στα μέσα της δεκαετίας του '60, ενώ από τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και μετά άρχισε μία ιδιαίτερα σημαντική ανάπτυξη της. Σίγουρα προβληματισμό προκαλούν σύμφωνα με τον Schimank (1988:45-46) οι λόγοι καθυστέρησης αυτού του ενδιαφέροντος σε συνδυασμό με τους λόγους ενασχόλησης της κριτικής αυτή την περίοδο με το συγκεκριμένο μέχρι τότε παραμελημένο λογοτεχνικό είδος. Αρχικά υποστηρίζεται ότι από τη στιγμή που ένα μέρος της λειτουργίας της κριτικής βασίζεται στην κριτική ενός λογοτεχνικού έργου, είναι σαφής η αδυναμία της αυτοβιογραφίας να επιδεχτεί κριτική. Είναι σαφής άλλωστε η άρνηση της αυτοβιογραφίας να συμμορφωθεί σε συμβόλαια, νόμους και κανόνες και για τον λόγο αυτό σαφής είναι και η άρνησή της να αποτελέσει ένα λογοτεχνικό είδος το οποίο μπορεί να προσεγγιστεί με τον ίδιο τρόπο που προσεγγίζονται τα άλλα λογοτεχνικά είδη (Χρυσανθόπουλος, Βασιλειάδης, Δεληβοριά, & Τικτοπούλου, 2015:56-58). Στη συνέχεια, ως δεύτερος λόγος, παρουσιάζεται

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

το ότι πριν από τη δεκαετία του '60 εμφανής είναι η επιμονή της κριτικής για την ανάγκη των λογοτεχνικών έργων να διαθέτουν λάμψη, αρμονία και ολότητα, προκειμένου να αποτελέσουν αντικείμενο αποτίμησης(Πασχαλίδης, 1993:22-24).

Για πολλούς μελετητές μπορεί η αυτοβιογραφία να διαθέτει, σε μερικές περιπτώσεις, λάμψη και αρμονία, όμως σε καμία περίπτωση δεν διαθέτει ολότητα, καθώς με βάση τον ορισμό της, τόσο η ζωή όσο και η αφήγησή της διακρίνονται για τον ανολοκλήρωτο χαρακτήρα τους. Ο τελευταίος λόγος για την καθυστέρηση της ανάπτυξης της κριτικής για την αυτοβιογραφία θεωρείται το ότι η αυτοβιογραφία μπορεί να προσεγγιστεί ως μία καθαρά αυτοκριτική πράξη, με αποτέλεσμα σε αυτή να εμπεριέχεται η κριτική της. Για αυτό υποστηρίζεται ότι η κριτική, σε όλες τις περιπτώσεις, προσεγγίζει με αμήχανο και αδρανή τρόπο την αυτοβιογραφία, η οποία μπορεί να αναζητηθεί (Χρυσανθόπουλος κ.α, 2015:14)στις λογοτεχνικές –άρα μυθοπλαστικές-κατασκευές, αλλά και στις ιστοριογραφικές κατασκευές, όπως, βέβαια, και σε όσες κατά παράδοση θεωρούνταν ειδολογικά αυτοβιογραφικές.

Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι, καθώς η αυτοβιογραφία αποτελεί την ιστορία της ζωής των συγγραφέων της, είναι σαφής η απόκτηση υποκειμενικού χαρακτήρα. Δεν μπορεί όμως να θεωρηθεί μία απλή και ταυτόχρονα ευθεία ιστορία των εμπειριών κάθε συγγραφέα, καθώς περισσότερο μπορεί να προσεγγιστεί ως αυτοανάλυση και αυτοκριτική(Πασχαλίδης,1993:23-25). Στο πλαίσιο αυτό οι συγγραφείς λαμβάνουν ουσιαστικά μία αντικειμενική αντίληψη του εαυτού τους και προχωρούν στην παρουσίαση της αυτοπαρουσίασής τους.Οι ίδιοι καλούνται να λάβουν έναν διπλό ρόλο και πιο συγκεκριμένα τον ρόλο του πρωταγωνιστή και του συγγραφέα.

Παρόλο που στην πραγματικότητα, οι συγγραφείς και οι πρωταγωνιστές αποτελούν το ίδιο πρόσωπο, στο πλαίσιο της αυτοβιογραφίας αποτελούν δύο διαφορετικά πρόσωπα. Πιο συγκεκριμένα, ως συγγραφείς παρουσιάζονται αποστασιοποιημένοι από τη ζωή των πρωταγωνιστών, ενώ ως πρωταγωνιστές της αυτοβιογραφίας τους, εκφράζουν τα δικά τους συναισθήματα και τις προσωπικές τους σκέψεις. Για τον λόγο αυτό υποστηρίζεται (Χρυσανθόπουλος κ.α, 2015:56-58) ότι οι συγγραφείς δεν αναπτύσσουν καμία σχέση με τον εαυτό τους, ενώ η αυτοβιογραφία μπορεί να θεωρηθεί ως ένας ιδιαίτερα σημαντικός και αποτελεσματικός συνδυασμός αντικειμενικότητας και υποκειμενικότητας.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Με βάση αυτά τα στοιχεία, είναι σαφής η ανάγκη να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο σύγχρονοι λογοτέχνες επιλέγουν να αξιοποιήσουν την αυτοβιογραφία στα έργα τους. Ενδεικτική μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση της Άλκης Ζέη, της οποίας το έργο βασίζεται στην ιστορία. Πρόκειται για τη «μαέστρο της δημιουργίας, της γραφής και της λογοτεχνικής αυτοβιογραφίας», (Αραβανή, 2023: 21). Πιο συγκεκριμένα, η Άλκη Ζέη δεν παρατηρεί απλώς τα γεγονότα, αλλά αντίθετα επιχειρεί να συμμετέχει σε αυτά με ενεργό τρόπο και να τα μεταφέρει, με τη μορφή της μυθοπλαστικής αυτοβιογραφίας με ήρωες, εφήβους και παιδιά. Έχοντας ως αφορμή την προσωπική της ιστορία, προχωρεί στην αφήγηση του βιώματος μίας ολόκληρης γενιάς (Σηφάκη, 2015:55-56). Ξετυλίγει με αργό και ανάλαφρο τρόπο τα κομμάτια της εκπληκτικής και θαυμαστής πραγματικότητας, η οποία, όχι μόνο γεννιέται, αλλά και θρυμματίζεται μπροστά στα έκπληκτα μάτια των εφήβων αναγνωστών και των πρωταγωνιστών των έργων της. Επίσης, η αφέλεια των χαρακτήρων και το φίλτρο της παιδικής αθωότητας διαπερνούν όλα τα μυθιστορήματά της, σύμφωνα με τη Σακελλαρίου (1992: 42-44), ενώ σαφής είναι η προσπάθειά της να παρουσιάσει χωρίς φόβο και με ρεαλισμό τα γεγονότα της Κατοχής, του Εμφυλίου Πολέμου και της περιόδου της πολιτικής προσφυγιάς. Με βάση αυτά τα στοιχεία, σκοπός αυτής της εργασίας είναι να κατανοηθεί ο αυτοβιογραφικός χαρακτήρας των έργων της Άλκης Ζέη. Για τον λόγο αυτό, αφού αρχικά παρουσιαστεί η σχέση της λογοτεχνίας με την αυτοβιογραφία, θα αναλυθούν τα κύρια χαρακτηριστικά του έργου της. Το ενδιαφέρον θα εστιαστεί στην παρουσίαση των στοιχείων του αυτοβιογραφικού χαρακτήρα που περιέχουν τα έργα της και πιο συγκεκριμένα το βιβλίο που πολύ «ευρηματικά τιτλοφόρησε» *Με μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο* και η εργασία θα ολοκληρωθεί με την παράθεση των απαιτούμενων συμπερασμάτων.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 :

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.1 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Βιογραφίας

Στα τέλη περίπου της δεκαετίας του '80, έμφαση δίνεται στο αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη βιογραφική μέθοδο, το οποίο συνοδεύεται επίσης από μία ποιοτική αλλαγή. Η κατανόηση των βιογραφιών δεν γίνεται πλέον με τη μορφή του υλικού μέσω του οποίου παρέχεται στους ερευνητές πρόσβαση στον εσωτερικό τρόπο προσέγγισης των υποκειμένων ή σε κάποιες περιπτώσεις, στις λανθάνουσες έννοιες του ατομικού βίου αλλά και με τους διάφορους τρόπους βίωσης. Η βιογραφία μπορεί να προσεγγιστεί ως μία κοινωνική πραγματικότητα ή ακόμη ως ένα κοινωνικό μόρφωμα, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να θεωρηθεί απλά μία αφήγηση ζωής. Πρόκειται ουσιαστικά για τη βιογραφικά αποκτημένη γνώση, ενώ επίσης θεωρείται μία ουσιαστική πηγή προκειμένου να διασφαλιστεί με τον τρόπο αυτό ένας εσωτερικός συνεκτικός χαρακτήρας στην πολυπλοκότητα των σύγχρονων κοινωνιών.

Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία των συγκεκριμένων κοινωνιών μπορεί να θεωρηθεί η διαρκώς αυξανόμενη υποχρέωση και δυνατότητα των ανθρώπων να διαμορφώνουν, με τις προσωπικές αποφάσεις και επιλογές τους, τη διαδρομή της ίδιας τους της ζωής. Στο πλαίσιο αυτό, τα άτομα μετατρέπονται σε δρώντα πρόσωπα, σε κατασκευαστές και σε αρκετές περιπτώσεις σε σκηνοθέτες της βιογραφίας, των κοινωνικών τους δικτύσεων και δεσμεύσεων αλλά και της προσωπικής τους ταυτότητας (Edel, 1981:55-57).

Για πολλούς μελετητές όμως έντονος είναι ο προβληματισμός για το αν η βιογραφία αποτελεί ένα λογοτεχνικό είδος. Παρόλο που θεωρείται σημαντική η υπονόμευση της βιβλιογραφίας από τον τομέα της ψυχανάλυσης, ο ρόλος της θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός. Ταυτόχρονα πρέπει να επισημανθεί ότι πέρα από τη συγγραφή βιογραφιών μεγάλων ανδρών, σημαντικές είναι και οι βιογραφίες που βασίζονται στην αναμόχλευση ποικίλων καταστάσεων και στην αναθέρμανση των συναισθημάτων των πρωταγωνιστών των βιογραφιών. Ο σχηματισμός της βιογραφίας βασίζεται στις διάφορες νέες βιογραφικές εμπειρίες, οι οποίες επιδέχονται νέες ερμηνείες, τροποποιήσεις και αξιολογήσεις, όχι μόνο των παρελθόντων αλλά και των διαφόρων προσδοκώμενων στοιχείων, δίνοντας έμφαση στην ανάκληση, στη μνήμη ή στην επιλεκτική λήθη. Επίσης, κατά τον Batchelor(1995: 55-

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

58) η προσέγγιση της βιογραφίας, ως ένα καθαρά αυτοποιητικό σύστημα, αναδεικνύει κατά κύριο λόγο τον αυτοαναφορικό και αυτόνομο τρόπο συγκρότησής της σε συνδυασμό με τον συνεχώς μετασχηματιζόμενο χαρακτήρα της.

Ως διακριτό επίπεδο αυτοσυνείδησης προβάλλεται κυρίως η βασική αυτοσυνείδηση των ανθρώπων, που αναφέρεται ουσιαστικά σε πολυάριθμες εντυπώσεις, οι οποίες προσλαμβάνονται από τα υποκείμενα στην καθημερινή τους ζωή (EdeI, 1981:33-35). Το συγκεκριμένο μεταβαλλόμενο ρεύμα της συνείδησης αποτελεί τη βασική αυτοσυνείδηση ενός προσώπου, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό το υλικό του αναστοχασμού και κατά συνέπεια το υλικό της επεξεργασίας ενός δεύτερου επιπέδου της αυτοσυνείδησης και πιο συγκεκριμένα της αναστοχαστικής συνείδησης. Αξίζει δε να σημειωθεί, ότι η αναστοχαστική συνείδηση δεν έχει τη δυνατότητα επεξεργασίας της εξωτερικής πραγματικότητας, αλλά αντίθετα έχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί τις εντυπώσεις της βασικής αυτοσυνείδησης, οι οποίες παράγονται με πρωτογενή τρόπο. Το γράφον υποκείμενο βρίσκεται ταυτόχρονα σε τρία χρονικά επίπεδα (Χρυσανθόπουλος κ. α, 2015:66): αναστοχάζεται το παρελθόν του αναβιώνοντας τις εμπειρίες που έζησε τις αναπλάθει σε γραπτό λόγο, δίνοντάς τους συνέχεια και συνοχή εντός του παρόντος στο οποίο ζει και επιχειρεί να κατευθύνει τις αντιδράσεις και τις εκτιμήσεις του μελλοντικού αναγνώστη κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να δικαιωθούν οι πράξεις και οι επιλογές του.

Όμως, σε αρκετές μελέτες υποστηρίζεται ότι η βιογραφική ταυτότητα υπόκειται τις περισσότερες φορές και σε μία διαρκή διαδικασία μετασχηματισμού. Πρόκειται για κάτι που όντως ισχύει, επειδή τα υποκείμενα βιώνουν συχνά εμπειρίες μέσω των οποίων δεν μπορεί να επικυρωθεί η βιογραφική τους ταυτότητα, ενώ μπορούν να αντιληφθούν και να συνειδητοποιήσουν τη βιογραφικά συγκροτημένη αυτοπεριγραφή τους. Είναι σαφές κατά συνέπεια ότι δεν προχωρούν στην αναπαραγωγή της ταυτότητάς τους με πανομοιότυπο τρόπο, ενώ μερικές από τις συγκεκριμένες εμπειρίες μπορούν να αυτοακυρωθούν λόγω της εμφάνισης διαφόρων εσωτερικών αντιφάσεων που διαπερνούν τη συγκρότησή τους (Schimank, 1988:43-45).

Έντονο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο προβληματισμός για το αν η βιογραφία μπορεί να θεωρηθεί και φιλοσοφικό είδος, δίνοντας έμφαση στο θέμα της βιβλιογραφίας και στη σκέψη ότι η βιογραφία θα μπορούσε ενδεχομένως να προσεγγιστεί και ως ένα είδος

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

φιλοσοφίας. Στη διαρκώς εξελισσόμενη βιβλιογραφία για τη βιογραφία, το συγκεκριμένο σημείο όχι μόνο δεν έχει γίνει πλήρως κατανοητό, αλλά έχει ανατραπεί εντελώς.

Είναι σαφές ότι για κάποιους μελετητές αυτό που προσφέρει κάθε βιογραφία δεν μπορεί να θεωρηθεί η αντικειμενικότητα αλλά αντίθετα θεωρείται ένα επιχείρημα για την προσέγγιση ενός εαυτού με έναν ορισμένο τρόπο. Όμως θα πρέπει τελικά να γίνει κατανοητό (Πασχαλίδης, 1993:35-37) ότι κάθε βιογραφία επιχειρεί να πείσει τους ανθρώπους να προσεγγίσουν το θέμα της με έναν ορισμένο τρόπο- αλλά ακριβώς για τον λόγο αυτό θεωρείται ότι δεν μπορεί να περιγραφεί η βιογραφία ως ένα επιχείρημα.

1.2 Ορισμός της Αυτοβιογραφίας και βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματά της

1.2.1 Η αυτοβιογραφία και το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο του αυτοβιογράφου

Η αυτοβιογραφία αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές και δημοφιλείς μορφές λογοτεχνίας στον εικοστό αιώνα, η οποία χρησιμοποιείται ως ένα μέσο αυτοέκφρασης. Οι αναγνώστες δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για αυτοβιογραφίες, επειδή ανυπομονούν να ενημερωθούν για την προσωπική ζωή του αυτοβιογράφου, τις ιδιαίτερες παραμέτρους και τις διακυμάνσεις της ζωής του, τις ιδέες και τις πεποιθήσεις του, την καρδιά και το μυαλό του, τα πάθη και τις προκαταλήψεις του. Υπάρχουν πολυάριθμοι ορισμοί του όρου της αυτοβιογραφίας στα λεξικά και στα βιβλία λογοτεχνικών όρων αλλά είναι δύσκολο να βρεθεί ένας περιεκτικός ορισμός για την ακριβή φύση και τις πτυχές της αυτοβιογραφίας (Abrams, 1971:56-58).

Αρχικά υποστηρίζεται ότι η αυτοβιογραφία αφορά ένα βιβλίο σχετικά με τη ζωή ενός ατόμου γραμμένο από το συγκεκριμένο άτομο, ενώ επίσης μπορεί να οριστεί ως η βιογραφία ή τα απομνημονεύματα της ζωής ενός ατόμου γραμμένα από τον ίδιο. Τις περισσότερες φορές ο συγγραφέας μίας αυτοβιογραφίας ενδιαφέρεται να αφηγηθεί τη δική του ιστορία και με τον τρόπο αυτό ανακαλεί στη μνήμη του τα διάσπαρτα περιστατικά της ζωής του και τα παρουσιάζει με ένα περιεκτικό και καλλιτεχνικό τρόπο. Σε γενικές γραμμές αυτοβιογραφία ονομάζουμε μια αφήγηση σε πεζό λόγο που πραγματεύεται το βίο ενός συγκεκριμένου υπαρκτού προσώπου. Βασικό χαρακτηριστικό της αυτοβιογραφίας είναι η τριπλή ταύτιση συγγραφέα, αφηγητή και κεντρικού ήρωα-βασικού χαρακτήρα (απόλυτος αυτοδιηγητικός αφηγητής). Η δε οπτική γωνία είναι εκ των υστέρων (Πασχαλίδης, 1993:45-47). Κατά

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

συνέπεια μπορούν να κατανοηθούν τα βασικά ζητήματα που εγείρονται τις πιο πολλές φορές από το είδος της αυτοβιογραφίας, με τους συγγραφείς να αναλαμβάνουν την ανασύσταση των ιστορικών γεγονότων. Επίσης ανάλογες μπορούν να θεωρηθούν οι προσδοκίες των αναγνωστών, οι οποίοι επιλέγουν να διαβάσουν μία αυτοβιογραφία για να μάθουν τη ζωή των συγκεκριμένων προσώπων με την πραγματική της μορφή.

Ουσιαστικά η αυτοβιογραφία από το τέλος του 18^{ου} αιώνα μπορεί να αναγνωριστεί ως ένα διακριτό λογοτεχνικό είδος και γενικότερα ως ένα πεδίο, στο οποίο προβάλλεται η σημασία της συγγραφικής λειτουργίας του εαυτού καθώς επίσης και η σημασία της αναπαράστασης αλλά και του τρόπου διαχωρισμού του συμβάντος από τη μυθοπλασία. Με την προβολή των συγκεκριμένων εννοιών, το πεδίο της αυτοβιογραφίας θεωρείται ιδιαίτερα προνομιακό στον τρόπο της επεξεργασίας του. Επιπλέον, εξαιτίας της ανάπτυξης αυτών των σχέσεων στο πεδίο της αυτοβιογραφίας, προνομιακός θεωρείται ο χώρος που αυτή παρέχει για την προσπάθεια να αναζητηθούν σημεία σύμπτωσης ή τομής ανάμεσα σε διαφορετικούς λόγους, με πιο σημαντικούς τους λόγους της λογοτεχνίας και της ιστοριογραφίας αλλά σε αρκετές περιπτώσεις και ανάμεσα στα διάφορα λογοτεχνικά είδη (Abrams, 1971:35-36).

Μια αυτοβιογραφία, τις πιο πολλές φορές, αρχίζει από την παιδική ηλικία και περιγράφει χρονολογικά τα βασικά γεγονότα κατά τη διάρκεια της ζωής του συγγραφέα. Ο αυτοβιογράφος μας δίνει διάφορες πληροφορίες για το πού γεννήθηκε και μεγάλωσε, για την εκπαίδευσή του, τη σταδιοδρομία του, τις εμπειρίες της ζωής του, τις προκλήσεις που αντιμετώπισε και τα σημαντικότερα επιτεύγματά του, καταγράφει δηλαδή την αληθινή ιστορία της ζωής του. Ο συγγραφέας γράφει για τον εαυτό του σε μια αυτοβιογραφία και για τον λόγο αυτό οι αυτοβιογραφίες συνήθως γράφονται σε πρώτο πρόσωπο. Όπως και η βιογραφία, η αυτοβιογραφία τις πιο πολλές φορές αφηγείται τα σημαντικά γεγονότα της ζωής ενός ατόμου με χρονολογική σειρά. Ως σημαντικές λεπτομέρειες μπορούν να θεωρηθούν διάφορα μέρη όπου ο συγγραφέας έχει ζήσει, σημαντικοί άνθρωποι στη ζωή του συγγραφέα, αλλά και διάφορα γεγονότα που άλλαξαν τη ζωή του (Wittgenstein, 1974:36-38).

Όπως αναφέρουμε και πιο πάνω, όταν μια αυτοβιογραφία αφηγείται με χρονολογική σειρά, ο συγγραφέας συνήθως γράφει για τις συνθήκες της γέννησής του, τις εμπειρίες της παιδικής του ηλικίας, το στενό οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον, το σχολείο του και το γενικότερο εκπαιδευτικό του υπόβαθρο, καθώς και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγαλώνει. Για τον λόγο αυτό υποστηρίζεται (Πασχαλίδης, 1993:95-97) ότι τα

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ανέκδοτα σχετικά με αυτά τα στάδια της ζωής και τις εμπειρίες του αυτοβιογράφου είναι συνηθισμένα. Τις πιο πολλές φορές οι αυτοβιογραφίες αναφέρονται σε ανθρώπους που έχουν επιτύχει κάποιο επίπεδο φήμης, με αποτέλεσμα σε αυτή την περίπτωση, αρκετά σημεία της αυτοβιογραφίας να επιχειρούν να εξηγήσουν την άνοδο ή το ταξίδι του συγγραφέα προς τη φήμη. Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένες αυτοβιογραφίες γράφονται από νεαρούς ενήλικες, ενώ άλλες γράφονται αργότερα στη ζωή του αυτοβιογραφούμενου προσώπου, οπότε μπορεί να θεωρηθούν ως ένας απολογισμός της ζωής κάποιου που γράφεται από τον ίδιο. Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά μιας αυτοβιογραφίας, αυτή θα περιείχε πολλά από τα ίδια θέματα με μια βιογραφία.

Οι αυτοβιογραφίες δεν έχουν προδιαγραφές για το μέγεθος τους, καθώς μπορούν να έχουν το μέγεθος ενός μυθιστορήματος ή να είναι πολύ μικρότερες και τις περισσότερες φορές το μέγεθος της αυτοβιογραφίας καθορίζεται από τα σημεία της ζωής του, που ο συγγραφέας σκοπεύει να γράψει. Η αυτοβιογραφία αποτελεί μορφή του γραπτού λόγου μεταξύ της λογοτεχνίας και της ιστοριογραφίας, αφού ο αυτοβιογραφούμενος συνιστά ταυτόχρονα τον παρατηρητή και το αντικείμενο της παρατήρησης (Χρυσανθόπουλος κ.α, 2015:105). Μένει όμως μόνο στα γεγονότα της ζωής του και δημιουργεί την εικόνα της προηγούμενης ζωής του μέσα από τη συγγραφή της αυτοβιογραφίας του. Το αντικείμενο της αυτοβιογραφίας είναι η ιστορία ή η ιστορία της ζωής του συγγραφέα, αλλά παρόλα αυτά, θεωρείται ότι η αυτοβιογραφία δεν μοιάζει με την ιστορία ως προς την παρουσίαση του παρελθόντος. Ο ιστορικός δεν έχει ουσιαστικά άλλη επιλογή από το να αφηγηθεί τα πραγματικά γεγονότα του παρελθόντος με χρονολογική σειρά. Αντίθετα, ο αυτοβιογράφος επιλέγει μόνο εκείνα τα γεγονότα που τον βοηθούν να τεκμηριώσει την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και παραλείπει άλλα λιγότερο σημαντικά, ενώ ταυτόχρονα βλέπει τη διήγησή του από καλλιτεχνική άποψη.

Μέχρι πρόσφατα, η βιογραφία και η αυτοβιογραφία δεν ήταν σαφώς διαφοροποιημένες μεταξύ τους, αλλά αντίθετα υποστηριζόταν (Olney, 1980:42-45) ότι η αυτοβιογραφία είναι μια ειδική μορφή βιογραφικής λογοτεχνίας. Τα τελευταία όμως χρόνια πολυάριθμοι κριτικοί σημαντικού κύρους έχουν καταδείξει ότι αυτές οι δύο μορφές είναι διακριτές η μία από την άλλη ως προς τα λογοτεχνικά κίνητρα και τις πτυχές τους ως μορφές. Το κίνητρο πίσω από τη συγγραφή μίας βιογραφίας μπορεί να θεωρηθεί η

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

δημιουργία ενός μνημείου του ήρωα. Ο βιογράφος παρουσιάζει ή προσπαθεί να παρουσιάσει τη δυναμικοποιημένη, απρόσωπη περιγραφή της προσωπικότητας του ήρωα του και ασκεί την ικανότητα του να συμβάλει στην ενίσχυση της φαντασίας του για να την κάνει πιο ενδιαφέροντα (Wittgenstein, 1974:45-48).

Σε γενικές γραμμές αναμένεται ότι ο συγγραφέας μιας αυτοβιογραφίας θα πρέπει να παρουσιάσει αληθινή καταγραφή των ιδιαίτερων παραμέτρων της εσωτερικής και εξωτερικής ζωής του. Επίσης θα πρέπει να είναι πολύ ειλικρινής στην παρουσίαση των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων του, αλλά παρόλα αυτά σε κάποιες περιπτώσεις ο συγγραφέας χάνεται σε ματαιόδοξες αφηγήσεις της ζωής του, με αποτέλεσμα τα αληθινά γεγονότα να παραμελούνται. Αξίζει να σημειωθεί ότι το να αποκαλύπτει κανείς τη ζωή του με ειλικρινή τρόπο είναι πραγματικά ένα πολύ δύσκολο έργο. Είναι πιθανό να μπει στον πειρασμό να χρησιμοποιήσει πιο μεγαλεπήβολους όρους για να παρουσιάσει την προσωπικότητά του έτσι ώστε να δείξει ότι αυτή πραγματικά αξίζει. Αλλά τέτοια πράγματα μπορούν να παρουσιαστούν σε αυτοβιογραφίες υποβαθμισμένων προδιαγραφών. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με τον Batchelor (1995:55-58) ενώ παρουσιάζει μια αληθινή περιγραφή της ζωής του, ο αυτοβιογράφος παρουσιάζει επίσης μια αληθινή μορφή της κοινωνίας του. Συνεπώς, τα ιστορικά γεγονότα που βίωσε και το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έζησε ο αυτοβιογράφος, παρουσιάζονται στην αυτοβιογραφία του με τον πιο αυθεντικό και αληθινό τρόπο.

1.2.2 Ο αυτοβιογράφος ως συγγραφέας και ταυτόχρονα αφηγητής και κεντρικός ήρωας

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, σε μια αυτοβιογραφία το επίκεντρο της προσοχής είναι ουσιαστικά ο εαυτός του συγγραφέα αλλά, καθώς δημιουργεί μια απεικόνιση της προσωπικότητάς του, καθίσταται αναπόφευκτο γι' αυτόν να επιχειρήσει να παρουσιάσει με τον δικό του τρόπο την κοινωνία που διαμόρφωσε την προσωπικότητά του. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η αυτοβιογραφία θεωρείται ως μια από τις πιο αυθεντικές καταγραφές της κοινωνίας στην οποία έζησε ο συγγραφέας. Επιπλέον θεωρείται ότι επειδή η αυτοβιογραφία είναι η ιστορία της ζωής του συγγραφέα της, αποκτά υποκειμενικό χαρακτήρα. Όμως πρέπει να κατανοηθεί ότι μια αυτοβιογραφία δεν αποτελεί μία απλή, ευθεία ιστορία των εμπειριών του συγγραφέα, αλλά αντίθετα είναι απαραίτητο να προσεγγιστεί ως μία αυτοκριτική αλλά και ως μία αυτοανάλυση. Ο συγγραφέας εστιάζει το

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ενδιαφέρον του σε μια αντικειμενική άποψη του εαυτού του και παρουσιάζει την αυτοπαρουσίασή του. Ο ίδιος καλείται να διαδραματίσει έναν διπλό ρόλο - τον έναν του συγγραφέα και τον άλλο του πρωταγωνιστή (Batchelor, 1995:86-88). Συνεπώς, αν και στην πραγματικότητα ο συγγραφέας και ο πρωταγωνιστής αποτελούν ένα και το αυτό πρόσωπο, στο πλαίσιο της αυτοβιογραφίας γίνονται δύο πρόσωπα διαφορετικά. Ως πρωταγωνιστής της αυτοβιογραφίας του, ο συγγραφέας εκφράζει τα δικά του συναισθήματα και τις δικές του σκέψεις ενώ ταυτόχρονα, ως συγγραφέας, παραμένει αποστασιοποιημένος από τη ζωή του πρωταγωνιστή. Κατά συνέπεια, ο συγγραφέας δεν έχει καμία σχέση με τον εαυτό του, οπότε η αυτοβιογραφία μπορεί να προσεγγιστεί ως ένας αρκετά επιδέξιος συνδυασμός υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας. Τέλος, ο συγγραφέας πρωταγωνιστής έχει και το ρόλο του αφηγητή, αφού μόνος του αφηγείται τη ζωή και την προσωπική του ιστορία. Αυτή η τριπλή ταύτιση συγγραφέα-αφηγητή-κεντρικού ήρωα πρέπει να είναι απόλυτη κι όχι μια απλή ομοιότητα, ενώ τόσο από το κείμενο όσο και από τα παρακείμενα του βιβλίου (όνομα στο εξώφυλλο, βιογραφικό σημείωμα) πρέπει να παρέχεται η διαβεβαίωση για αυτήτην τριπλή ταύτιση κάτι που ονομάζουμε «αυτοβιογραφική συμφωνία» (Lejeune, 1996:23-25).

1.2.3 Σχέση Αυτοβιογραφίας, μυθιστορήματος και ιστοριογραφίας

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, κάθε αυτοβιογραφία περιλαμβάνει, εκτός από την ιδιωτική ζωή του συγγραφέα, στοιχεία για την εποχή του και την κοινωνία στην οποία έζησε, καθώς και για τα ιστορικά γεγονότα που δε μπορεί παρά να επηρέασαν τη ζωή του. Το αποτέλεσμα είναι να δημιουργούνται συχνά δύο επάλληλες χρονικές σειρές, εκείνη που συνιστά τον υποκειμενικό-βιωματικό χρόνο και εκείνη που συνιστά τον αντικειμενικό κοινωνικό ή ιστορικό χρόνο. Έτσι για πολλούς μελετητές, η αυτοβιογραφία αποτελεί το είδος του λογοτεχνικού πεζού λόγου που κινείται μεταξύ ιστοριογραφίας και μυθοπλασίας. Ειδικότερα, ενώ στην αυτοβιογραφία γίνεται ανασύσταση πραγματικών ιστορικών γεγονότων, επειδή υπαισθέρχεται η υποκειμενική οπτική γωνία του συγγραφέα-αφηγητή-κεντρικού ήρωα, δεν μπορούμε να πούμε πως πρόκειται για ένα είδος που αποδίδει την αντικειμενική πραγματικότητα αλλά την αλήθεια όπως την αντιλαμβάνεται ο συγγραφέας, καθώς την φέρνει στη μνήμη του σε μια εκ των υστέρων ανασύσταση. Επιπλέον, εκτός από την υποκειμενική άποψη του συγγραφέα, πιθανόν να υπάρχουν κενά μνήμης ή ακόμη και να υπαισθέρχονται διαφορετικές αντιλήψεις που οφείλονται στη χρονική απόσταση μεταξύ των

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

υπό περιγραφή γεγονότων και της χρονικής στιγμής της συγγραφής(Πασχαλίδης, 1993:66-68). Συνεπώς θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στο πλαίσιο της αυτοβιογραφίας πραγματοποιείται μία δημιουργική ανάμειξη γεγονότων και μυθοπλασίας, η οποία πρέπει να αναλυθεί και να ερμηνευθεί προσεκτικά για να αποφευχθεί η παρανόηση του κύριου ζητήματος. Το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα είναι επίσης μια ξεχωριστή λογοτεχνική μορφή από την ίδια την αυτοβιογραφία, στο οποίο παρατηρείται μία συσχέτιση ανάμεσα στις εμπειρίες του συγγραφέα και στις εμπειρίες του βασικού χαρακτήρα του μυθιστορήματος. Για το λόγο αυτό το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα μοιράζεται περισσότερο χαρακτηριστικά της μορφής του μυθιστορήματος σε σχέση με τα χαρακτηριστικά, που μοιράζεται στο πλαίσιο της αυτοβιογραφίας. Αποτελεί ουσιαστικά κάτι περισσότερο από ένα έργο μυθοπλασίας και όπως όλα τα άλλα μυθοπλαστικά έργα, καθορίζεται από τη φαντασία του συγγραφέα του.

Από τα ποικίλα κείμενα που έχουν γραφεί και από αυτά που έχουμε ήδη αναφέρει, σαφώς καταδεικνύεται η δυσκολία να οριστεί η αυτοβιογραφία, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό τον ρευστό χαρακτήρα των ορίων ανάμεσα στη μυθοπλασία και στην πραγματικότητα, καθώς επίσης και ανάμεσα στην ιστορία και στη λογοτεχνία. Είναι σαφές ότι η θεωρία της λογοτεχνίας πλέον δεν προχωρεί στην αμφισβήτηση της διατύπωσης του Ζακ Ντεριντά, ότι κάθε κείμενο συμμετέχει σε ένα ή πιο πολλά κείμενα(Γιαννακού, 2019:42-44). Όμως υποστηρίζεται ότι η συγκεκριμένη συμμετοχή δεν σημαίνει την ενσωμάτωσή της μόνο σε ένα από αυτά. Παράλληλα θεωρείται ότι ο προβληματισμός για την ενσωμάτωση σε διάφορα είδη αρχίζει ουσιαστικά από την περίοδο του γερμανικού ρομαντισμού και διατηρείται έως και την εποχή μας. Επιπλέον και η ιστοριογραφία αντιμετωπίζει με ιδιαίτερο σκεπτικισμό την υποτιθέμενη διαχωριστική γραμμή μεταξύ των συμβάντων και της αφήγησής τους.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην παράλληλη εξέλιξη αλλά και στις ποικίλες αποκλίσεις ανάμεσα στο μυθιστόρημα και στην αυτοβιογραφία, αναδεικνύοντας τη σημασία της ιδιαίτερης αφηγηματικής οργάνωσης, που διακρίνει τον αυτοβιογραφικό λόγο. Επίσης σημαντικά θεωρούνται τα στοιχεία, τα οποία αφορούν στα εξής :

1. Στους διαφορετικούς στόχους.
2. Στην ένταση ανάμεσα στις χρονικές σειρές.
3. Στην εστίαση.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

4. Στα πρόσωπα.
5. Στο συχνό διχασμό των υποκειμένων.
6. Στο χρόνο.

Στο πλαίσιο της θεωρίας της λογοτεχνίας, το ενδιαφέρον εστιάζεται στο υπό την αποδόμηση υποκείμενο, μέσω του οποίου προωθήθηκε η διαμόρφωση μίας δυναμικής, που δίνει έμφαση στην αναζήτηση των διαφόρων χαρακτηριστικών της αυτοβιογραφίας σε κάθε μορφή γραφής (Πασχαλίδης, 1993:45-47). Η γενικότερη τάση της αμφισβήτησης των καθιερωμένων οριοθετήσεων (τόσο μεταξύ των επιστημών όσο και στο εσωτερικό της καθεμιάς) που παρατηρείται στις τελευταίες δεκαετίες, έδωσε τη δυνατότητα μιας διαφορετικής προσέγγισης του παρελθόντος, η οποία εξετάζει, παράλληλα προς τα ιστορικά δεδομένα, και τη φαντασιακή δόμησή τους. Γι' αυτόν τον λόγο, μπορεί κανείς να αναζητήσει την αυτοβιογραφία στις λογοτεχνικές –άρα, τις μυθοπλαστικές– κατασκευές, αλλά και στις ιστοριογραφικές κατασκευές, όπως, βέβαια, και σε όσες κατά παράδοση θεωρούνταν ειδολογικά αυτοβιογραφικές (Χρυσανθόπουλος κ.α., 2015:14). Συνεπώς, θα πρέπει να αναρωτηθούμε αν η αυτοβιογραφία έχει λογοτεχνικό χαρακτήρα δηλαδή αν συνδέεται με τη λογοτεχνία, κάτι που περιγράφεται με τον όρο «λογοτεχνική αυτοβιογραφία».

1.2.4 Λογοτεχνική αυτοβιογραφία

Το αν η αυτοβιογραφία είναι ένα διακριτό και καθορισμένο είδος με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και συγκεκριμένη ιστορία είναι κρίσιμο ερώτημα. Επίσης κρίσιμο ερώτημα είναι αν έχει λογοτεχνικό χαρακτήρα ή αν έχει ιστορικό και βιογραφικό χαρακτήρα, αν, δηλαδή, συνδέεται με τη λογοτεχνία ή με την ιστοριογραφία. Τα κρίσιμα αυτά ερωτήματα δεν είναι δυνατόν να απαντηθούν με ένα ναι ή ένα όχι, αλλά πρέπει να αναπτυχθούν μέσα από την κριτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας για την εξέλιξη της αυτοβιογραφίας, σε σύγκριση με την εξέλιξη της κριτικής περί αυτοβιογραφίας. (Χρυσανθόπουλος κ.α., 2015:14). Η σύνδεση της αυτοβιογραφίας με τη λογοτεχνία μας οδηγεί στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία.

Με τον όρο λογοτεχνική αυτοβιογραφία περιγράφουμε την προσπάθεια του συγγραφέα-αφηγητή-κεντρικού ήρωα να καταγράψει τη ζωή του χρησιμοποιώντας τις τεχνικές και τις δομές του μυθιστορήματος. Το αποτέλεσμα μπορεί να είναι ένα κείμενο που

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

παρόλο που αναφέρει την αλήθεια, μοιάζει να είναι απλά αληθοφανές, όπως κι ένα μυθιστόρημα. Έτσι κι αλλιώς στην πραγματική ζωή πολλές φορές μπορεί να συμβούν τόσο απίθανα γεγονότα που ενώ είναι αληθινά, μοιάζουν να είναι φανταστικά και επινοημένα, όπως σε ένα μυθιστόρημα.

Η λογοτεχνική αυτοβιογραφία, θεωρείται γενικά ένα αρκετά απαιτητικό και επίσης ένα ελάχιστα καλλιεργημένο είδος στην ελληνική λογοτεχνία. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι περιπτώσεις του Γρηγορίου Ξενοπούλου (*Η ζωή μου σα μυθιστόρημα*) και του Κωστή Παλαμά (*Τα χρόνια μου και τα χαρτιά μου*). Παράλληλα ως χαρακτηριστικά παραδείγματα μπορούν να παρουσιαστούν το έργο του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη (*Η ζωή μου*) αλλά και η αιρετική αυτοβιογραφία (*Αναφορά στον Γκρέκο*) του Νίκου Καζαντζάκη. Με τη χρήση της μυθοπλασίας, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό, ο συγγραφέας -αφηγητής θα έρθει να γεφυρώσει τα κενά της μνήμης, δίνοντας στον αναγνώστη ένα λογοτεχνικό είδος που ονομάζουμε λογοτεχνική(ειδικότερα μυθιστορηματική) αυτοβιογραφία. Αυτό το είδος στο οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερα και με το οποίο λίγοι συγγραφείς στην Ελλάδα ασχολήθηκαν και το καλλιέργησαν μέσα στα έργα τους.

Η πολύ γνωστή κι αγαπημένη Άλκη Ζέη μπορεί να θεωρηθεί, αν όχι η πιο επιτυχημένη, σίγουρα από τους πιο πετυχημένους συγγραφείς λογοτεχνικής αυτοβιογραφίας. Στην παρούσα εργασία μελετήσαμε πολλά από τα έργα της με απώτερο σκοπό και στόχο μας να ανακαλύψουμε τους τρόπους με τους οποίους αποτυπώνει η συγγραφέας τα στοιχεία του αυτοβιογραφικού λόγου σε αυτά. Γιατί υπάρχουν μυθιστορήματά της στα οποία συνδυάζονται, με μεγάλη αληθοφάνεια, πρόσωπα πραγματικά και ιστορικά γεγονότα, με πρόσωπα φανταστικά και επινοημένα, όπως στην *Αραβωνιαστικά του Αχιλλέα*, ενώ από την άλλη πλευρά υπάρχουν έργα της, όπως το *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*, στα οποία η Άλκη Ζέη μας έδωσε μια καθαρή αυτοβιογραφία. Έτσι, τελικά, η μελέτη και η έρευνά μας επικεντρώθηκαν και στηρίχθηκαν στο βιβλίο αυτό, προκειμένου να αναδείξουμε τα κύρια χαρακτηριστικά του αυτοβιογραφικού λόγου της Άλκης Ζέη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο :

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

2.1 Η ζωή και η εργογραφία της Άλκης Ζέη

Η συγγραφέας Άλκη Ζέη γεννήθηκε το 1923 στην Αθήνα. Σπούδασε αρχικά στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και στη συνέχεια στη Δραματική Σχολή του Ωδείου Αθηνών. Αργότερα, στα χρόνια που έζησε στην πρώην Σοβιετική Ένωση, σπούδασε σεναριογραφία στο Κινηματογραφικό Ινστιτούτο της Μόσχας. Από μικρή ηλικία επέλεξε να ασχοληθεί με το γράψιμο και πιο συγκεκριμένα, όταν ήταν μαθήτρια άρχισε τη συγγραφή έργων που αφορούσαν το κουκλοθέατρο και στο πλαίσιο αυτό ο Κλούβιος, ένας από τους πιο σημαντικούς χαρακτήρες που δημιούργησε, αποτέλεσε έναν από τους βασικότερους ήρωες στον κουκλοθέατρο Μπάρμπα Μυτούσης στην Αθήνα (Σακελλαρίου, 1992).

Την περίοδο μεταξύ 1954 και 1964 έζησε στη Μόσχα ως πολιτική πρόσφυγας. Όσο ζούσε στη Σοβιετική Ένωση έγραφε νουβέλες και διηγήματα, που τα έστειλε στην Ελλάδα και δημοσιεύονταν στο Λογοτεχνικό Περιοδικό «Επιθεώρηση Τέχνης».

Το καπλάνι της βιτρίνας (1963) αποτελεί το πρώτο της μυθιστόρημα, όπου πηγή της έμπνευσής της αποτελούν τα παιδικά της χρόνια στη Σάμο, ενώ ο χαρακτήρας του είναι σχεδόν αυτοβιογραφικός.

Το 1964 αποφάσισε να επιστρέψει στη χώρα μας με την οικογένειά της, ενώ το 1967 με την άνοδο της Χούντας ξαναέφυγε αλλά αυτή τη φορά για το Παρίσι.

Συγγράφει διάφορα μυθιστορήματα για παιδιά, ενώ το 1987 *Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα* αποτελεί το πρώτο της βιβλίο για μεγάλους.

Το 2010 τιμήθηκε με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών για το σύνολο του έργου της.

Το 2012 Αναγορεύτηκε επίτιμη διδάκτωρ, από τη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Το 2013 προχωρεί στη δημοσίευση του αυτοβιογραφικού της βιβλίου *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*.

Το 2014 αναγορεύτηκε επίτιμη διδάκτωρ του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για να τιμηθεί με τον τρόπο αυτό η προσφορά και το έργο της, ιδίως στην παιδική λογοτεχνία.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Το 2015 αναγορεύτηκε επίτιμη διδάκτωρα από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

Τον Ιανουάριο του 2015 έλαβε το Χρυσό Σταυρό του Τάγματος της Τιμής και το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς τιμήθηκε από τη Γαλλία με τον τίτλο του Ταξιάρχη του Τάγματος των Τεχνών και των Γραμμάτων.

Το 2017 δημοσιεύει το βιβλίο *Πόσο θα ζήσεις ακόμα, γιαγιά;* Μια συλλογή από αυτοβιογραφικές αφηγήσεις και διηγήματα μυθοπλασίας που, όπως λέει η συγγραφέας, θα μπορούσαν να είχαν συμβεί και πραγματικά.

Η Άλκη Ζέη έφυγε από τη ζωή στις 27 Φεβρουαρίου 2020, σε ηλικία 96 ετών.

2.2 Κύρια χαρακτηριστικά του συγγραφικού έργου της Άλκης Ζέη

Η Άλκη Ζέη εντάσσεται στην ομάδα των συγγραφέων της μεταπολεμικής γενιάς, αποτελώντας έναν από τους πιο σημαντικούς εκπροσώπους της, όχι μόνο με το έργο της για ενήλικους αλλά κατά κύριο λόγο με τα μυθιστορήματά της που αναφέρονται σε μεγάλα παιδιά. Το γεγονός ότι τα βιβλία της Ζέη έχουν διαβαστεί όχι μόνο από το ελληνικό αναγνωστικό κοινό αλλά έχουν μεταφραστεί και σε πολλές ξένες γλώσσες, καθιστά σαφές ότι η αφηγήτρια δεν διαπραγματεύεται τον πλασματικό κόσμο της γραφής, αλλά αντίθετα αναφέρεται στον άμεσο κόσμο των τόπων και της οικογένειας. Ως κύριο χαρακτηριστικό όλων των έργων της μπορεί να θεωρηθεί πέρα από την άμεση εμπειρία και η βιωμένη πραγματικότητα. Εκτός από την *Αρραβωνιαστικά του Αχιλλέα*, η Άλκη Ζέη έχει γράψει και δύο άλλα βιβλία που αφορούν ενήλικους και πιο συγκεκριμένα τη *Δωδεκάτη γιαγιά* και τα *Σπανιόλικα παπούτσια*. Τα συγκεκριμένα έργα αποτελούνται από καθαρά αυτοβιογραφικές αφηγήσεις με σύντομο χαρακτήρα, οι οποίες αναφέρονται σε υπαρκτά πρόσωπα της καλλιτεχνικής και πνευματικής ζωής της χώρας μας ή και άλλων κρατών¹, πρόσωπα που γνώρισε η ίδια η συγγραφέας, όπως είναι ο Κ. Βάρναλης, ο Ν. Καββαδίας, ο Οδ. Ελύτης, ο Ανδ. Εμπειρίκος, η Α. Συνοδινού, η Β. Μανωλίδου, ο

¹Άρθρο με τίτλο: Το πεζογραφικό έργο της Άλκης Ζέη από το «εγώ» στο «εμείς» της Άντας Κατσίκη-Γκίβαλου, Καθηγήτριας Ελληνικής και Παιδικής Λογοτεχνίας ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Αθηνών, στο περιοδικό «Διαβάζω», τεύχος 528, Απρίλιος 2012, αναρτημένο στην επίσημη ιστοσελίδα για τη συγγραφέα Άλκη Ζέη (<https://www.alkizei.com/gia-tin-alki>).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Εντουάρντο ντε Φίλιππο, η Νανά Καλλιανέση, η Έλλη Παππά, η Διδώ Σωτηρίου, ο Ελ.Βενιζέλος, ο Κάρολος Κουν, η Μελίνα Μερκούρη και πολλοί άλλοι.

Ως πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της γραφής της, μπορούν να θεωρηθούν η ανάλυση ιστορικών γεγονότων και η διεισδυτική ματιά μέσα από την πλοκή που επιλέγει να αξιοποιήσει στο κάθε έργο της. Η γλωσσική αρτιότητα και το χιούμορ, κάνουν τα έργα της εύκολα και ευχάριστα στην ανάγνωσή τους. Πρόκειται για μία συγγραφέα, η οποία επιλέγει να προχωρήσει στη συγγραφή των έργων της, χωρίς να αιχμαλωτίζει αλλά να προτρέπει και προσπαθώντας να παρουσιάσει τη ζωή της με έναν ιδιαίτερο τρόπο.

Η έμπνευση για τη συγγραφή των έργων της βασίζεται σε δύο εμφυλίου και επίσης σε δύο προσφυγίες και κατά συνέπεια το συγγραφικό της υλικό βασίζεται στην ιστορία. Βίωσε τα γεγονότα όχι αποτελώντας έναν απλό παρατηρητή, αλλά ουσιαστικά συμμετέχοντας ενεργά και κατά συνέπεια το έργο της διακρίνεται για τον πολυτάραχο βίο της. Εμφανής είναι η εμπλοκή της ζωής της με την ιστορία, η οποία τη στιγμάτισε, αποτελώντας ένα κομμάτι του έργου της (Χλωπτσιούδης, 2019:35).

«Στο έργο της Άλκης Ζέη το ύφος της γραφής ταιριάζει απόλυτα με το ήθος του προσώπου. Εξαιρετικά καλλιεργημένο γούστο που απεχθάνεται το στόμφο και την επιμελημένη πόζα. Εκφραστική λιτότητα και νοηματική διαύγεια που πηγάζει από μια καλά αφομοιωμένη γνώση. Σωστή κρίση που πατάει πιο πολύ στη διαίσθηση και την παρατήρηση και λιγότερο στη λογική των αναλύσεων. Βίωμα της ιστορίας που βαθαίνει την προοπτική της. Απροσποίητη κουβέντα που μεταγγίζεται στη ζωντάνια των διαλόγων της. Χαρά της ζωής που συνδυάζεται με τη χαρά της γραφής και φτάνει αβίαστα στον αναγνώστη. Σπάνια αίσθηση του χιούμορ.»²

Τα βιβλία της Άλκης Ζέη απευθύνονται κατά κύριο λόγο στα παιδιά και τους εφήβους, αλλά όμως σε όλες τις περιπτώσεις διαβάζονται ευχάριστα και από τους ενήλικες. Οι ήρωες των βιβλίων είναι εμπνευσμένοι από τις προσωπικές της εμπειρίες, συνδέοντας ουσιαστικά την υπόθεσή τους με διάφορα ιστορικά γεγονότα, ενώ τα θέματα που πραγματεύονται έχουν πανανθρώπινο και καθημερινό χαρακτήρα.

²Άρθρο της Χριστίνας Ντουλιά με τίτλο: Στους δρόμους μιας πυκνοκατοικημένης μνήμης που δημοσιεύτηκε στο *the books' journal*, τεύχος 37, Νοέμβριος 2013 αναρτημένο στην επίσημη ιστοσελίδα για την Άλκη Ζέη (<https://www.alkizei.com/gia-tin-alki>).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο:

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ

3.1 Εισαγωγικά για τον Αυτοβιογραφικό χαρακτήρα των έργων της Άλκης Ζέη

Ο Βιζυηνός και ο Παπαδιαμάντης αποτέλεσαν τους πρώτους συγγραφείς στο χώρο των ελληνικών γραμμάτων που επέλεξαν να ενσωματώσουν στα διηγήματά τους αυτοβιογραφικά στοιχεία, ενώ το ίδιο έπραξαν αργότερα και οι Καζαντζάκης και Μυριβήλης αλλά και άλλοι συγγραφείς. Η αυτοβιογραφία δίνει έμφαση στην προσπάθεια της ανασύνθεσης της πορείας μιας ζωής ή σε κάποιες περιπτώσεις της ανασύνθεσης μέρους της, μέσα στις συνθήκες στις οποίες αυτή έχει βιωθεί με την παρουσίαση του κόσμου από έναν προσωπικό τρόπο προσέγγισης (Γιαννακού, 2019:73-74). Αξίζει όμως να σημειωθεί σύμφωνα με τον Πασχαλίδης (1993:55-57) ότι κάποιοι μελετητές, με πιο σημαντικό τον Pascal, αναζήτησαν στον χώρο της αυτοβιογραφίας την ψυχοαισθητική προσέγγιση, μέσω της αναφοράς στην εσωτερική υπόσταση, αλλά και μέσω της αδιαφορίας για τον λογοτεχνικό χαρακτήρα και την αναζήτηση κατά κύριο λόγο της πληροφοριακής διάστασης για τα τραύματα, τα πάθη ή την προσωπικότητα του δημιουργού.

Η αυτοβιογραφία μπορεί να συσχετισθεί με την επανασυναρμολόγηση του εαυτού, στο πλαίσιο μίας συγκεκριμένης στιγμής της ιστορίας του συγγραφέα, επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό την προσέγγιση του προσωπικού δράματος, ενώ το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα, ενσωματώνοντας τη σκοπιμότητα των συγγραφέων μπορεί να διακριθεί, καθώς ο πομπός συγγραφέας μέσα από το αφηγηματικό εγώ μοιάζει να απευθύνεται με άμεσο τρόπο στο αναγνωστικό κοινό (Gusdorf, 1980:33-34). Κατά συνέπεια ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάπτυξη μίας ιδιαίτερης σχέσης μεταξύ των συγγραφέων και των εφήβων αναγνωστών και ουσιαστικά μίας οικειότητας, η οποία μπορεί να θεμελιωθεί στη μυθοπλαστική ειλικρίνεια του πομπού ότι εκπέμπει την αλήθεια, αναμένοντας την κατανόησή της από τους αναγνώστες (Πασχαλίδης, 1993). Στο πλαίσιο αυτό στη συνέχεια επιχειρείται να παρουσιαστεί ο αυτοβιογραφικός χαρακτήρας των έργων της Άλκης Ζέη. Οι πιο σημαντικοί άξονες γύρω από τους οποίους κινούνται τα θέματα των βιβλίων της

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ανεξάρτητα αν αυτά απευθύνονται σε παιδιά ή σε ενήλικες είναι οι εξής(Ακριτόπουλος, 2017:34-36) :

1. Τα νεότερα και παράλληλα σύγχρονα ιστορικά γεγονότα.
2. Τα διάφορα προσωπικά βιώματα.
3. Τα διάφορα κοινωνικά ζητήματα.

Αυτές οι ιδιαίτερα σημαντικές θεματικές επιλέγονται να κατατεθούν με λογοτεχνικό τρόπο με μία επιμελημένη και πολυεπίπεδη γραφή, η οποία μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις όλου του αναγνωστικού της κοινού(Αναγνωστόπουλος, 2006:55-57).

Η Άλκη Ζέη αποτελεί μία από τις πιο γνωστές συγγραφείς της μεταπολεμικής γενιάς και ταυτόχρονα θεωρείται μία από τις σημαντικότερες εκπροσώπους της μεταπολεμικής λογοτεχνίας με τα βιβλία της για ενήλικους αλλά κατά κύριο λόγο με τα μυθιστορήματά της που απευθύνονται σε μεγάλα παιδιά. Στο πλαίσιο της εμφανιζόμενης αντιπαράθεσης σε συνδυασμό με τη σύνθεση των θέσεων ενήλικων προχωρεί στη διαμόρφωση ενός ύφους γραφής, το οποίο θεωρείται αβίαστο, ρεαλιστικό και φυσικό αλλά επίσης και χωρίς διδακτισμούς. Πέρα από αυτά, το ύφος της γραφής της διακρίνεται για την ειρωνεία και το χιούμορ, μετατρέποντας με τον τρόπο αυτό την ωμή και σκληρή πραγματικότητα σε μια συναρπαστική μυθοπλασία, η οποία θεωρείται κατάλληλη στους αναγνώστες για διαφόρους προβληματισμούς και αναζητήσεις.³

Κατά συνέπεια, σημειώνουμε μερικά από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά των έργων της, που είναι:

1. Η ανατρεπτική διάθεση.
2. Η παρθενικότητα της παιδικής ματιάς.
3. Η αθωότητα.
4. Η νεανική σκέψη και αντίληψη της πραγματικότητας.

Σημαντικότερο όμως χαρακτηριστικό όλων των έργων της μπορεί να θεωρηθεί η βιωμένη πραγματικότητα σε συνδυασμό με την άμεση εμπειρία. Η Άλκη Ζέη, εκτός από την *Αρραβωνιαστικά του Αχιλλέα*, προχώρησε στη συγγραφή και άλλων δύο βιβλίων που

³ Άρθρο της Άντας Κατσίκη-Γκίβαλου, Καθηγήτριας Ελληνικής και Παιδικής Λογοτεχνίας ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Αθηνών, στο περιοδικό «Διαβάζω», τεύχος 528, Απρίλιος 2012, όπως το βρήκαμε στην επίσημη ιστοσελίδα της Άλκης Ζέη (<https://www.alkizei.com/gia-tin-alki/>).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

απευθύνονται σε ενήλικες: *Τα σπανιόλικα παπούτσια και το Πόσο θα ζήσεις ακόμα γιαγιά;* Τα βιβλία αυτά βασίζονται στην παρουσίαση σύντομων καθαρά αυτοβιογραφικών αφηγήσεων, οι οποίες αναφέρονται σε διάφορα υπαρκτά πρόσωπα της ελληνικής καλλιτεχνικής και πνευματικής ζωής αλλά και της καλλιτεχνικής και πνευματικής ζωής άλλων χωρών.

Πρόκειται σε γενικές γραμμές για αμιγώς αυτοβιογραφικά αφηγήματα, τα οποία διακρίνονται για τη λογοτεχνική αξία τους. Επίσης όλα αυτά τα αφηγήματα μπορούν να προσεγγιστούν με τη μορφή παρακειμένων στο καθαυτό λογοτεχνικό έργο της Ζέη, προσφέροντας στοιχεία που διευκολύνουν την προσπάθεια να ερμηνευθούν οι θεματικές της επιλογές αλλά ταυτόχρονα και οι εμπνεύσεις της στις ιδεολογικές, κοινωνικές και λογοτεχνικές της επιρροές. Τα κείμενα αυτά είναι ιδιαίτερα αγαπητά επειδή παρουσιάζουν τα παρακάτω υφολογικά χαρακτηριστικά⁴:

1. Χιούμορ.
2. Αμεσότητα λόγου.
3. Απλότητα.

Είναι σαφές ότι το μυθοπλαστικό έργο της Άλκης Ζέη διακρίνεται για την ύπαρξη πολλών αυτοβιογραφικών στοιχείων, τα οποία εμφανίζουν σημαντική διαπλοκή με τα διάφορα ιστορικά γεγονότα σε συνδυασμό με τις ποικίλες κοινωνικοπολιτικές καταστάσεις που μπορούν να συσχετισθούν με την ίδια της τη ζωή.

Η ίδια η συγγραφέας πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Άθελά μου η ζωή μου μπλέχτηκε μέσα στην ιστορία κι έγινα κι εγώ ένα κομμάτι της. Το συγγραφικό μου λοιπόν έργο, θέλω δε θέλω, είναι γεμάτο ιστορία».

«Η ιστορία» «προσφέρεται στο αναγνωστικό της κοινό απαριθμώντας και περιγράφοντας τα γεγονότα αλλά και αξιοποιώντας την υποκειμενική μαρτυρία και το προσωπικό βίωμα μέσω της διάχυσής της στα μυθοπλαστικά πρόσωπα των έργων της» (Κατσίκη Γκίβαλου, 2012).. Αυτά τα προσωπικά βιώματα αποτελούν την πρώτη ύλη των έργων της αλλά, όπως αναφέρει η Ντουνιά:

⁴Άρθρο της Άντας Κατσίκη-Γκίβαλου, Καθηγήτριας Ελληνικής και Παιδικής Λογοτεχνίας ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Αθηνών, στο περιοδικό «Διαβάζω», τεύχος 528, Απρίλιος 2012, όπως το βρήκαμε στην επίσημη ιστοσελίδα της Άλκης Ζέη (<https://www.alkizei.com/gia-tin-alki/>).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

«Αν και το βιοματικό υλικό έδινε συνοχή και πιστότητα στα αφηγήματά της, η μυθοπλασία διατηρούσε το προβάδισμα στα παλαιότερα έργα της. Ακόμα και στην *αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα* το αποτύπωμα της ιστορίας και οι προσωπικές περιπέτειες συνδυάζονται σταθερά με πρόσωπα και γεγονότα επινοημένα. Όμως στο έργο που αποτελεί το επιστέγασμα της δημιουργικής της πορείας και ευρηματικά τιτλοφόρησε *Με μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο*, η Άλκη Ζέη μας έδωσε μια καθαρή αυτοβιογραφία, ένα είδος ιδιαίτερα απαιτητικό και ελάχιστα καλλιεργημένο στην ελληνική λογοτεχνία. Αυτοβιογραφικές σελίδες μας χάρισε και η Πηνελόπη Δέλτα της οποίας επίσης οι αναμνήσεις εκδόθηκαν χρόνια μετά το θάνατό της. Στην περίπτωση της Άλκης Ζέη όμως, έχουμε μια πράξη συνειδητή, ένα έργο που στοχεύει στη δημιουργία ενός είδους που απαιτεί τέχνη, ειλικρίνεια και θάρρος⁵».

3.2Η θεωρία της Αφηγηματολογίας ως βασικό εργαλείο έρευνας στη μελέτη του έργου *Με μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο*

Μετά από πολλές αναγνώσεις του βιβλίου *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*, προσπαθήσαμε να ανακαλύψουμε τον τρόπο με τον οποίο η Άλκη Ζέη συστήνει και ανασυστήνει την αυτοβιογραφία της. Αναζητήσαμε τους λόγους για τους οποίους όλοι οι μελετητές του έργου της καταλήγουν να μιλούν για μια πρωτοπόρο αυτοβιογράφο. Ποια να είναι άραγε η πρωτοτυπία της στην συγγραφή της αυτοβιογραφίας της; Αναζητήσαμε τους ιδιαίτερους αφηγηματικούς τρόπους που χρησιμοποιεί η συγγραφέας προκειμένου να μας δώσει το επιθυμητό αποτέλεσμα: μια αυτοβιογραφία αυθεντική και ζωντανή έτσι ακριβώς όπως τη βίωσε.

Βασικό εργαλείο στη μελέτη μας αυτή ήταν η αφηγηματολογία. Αποκαλείται έτσι η λογοτεχνική σημειωτική που αναπτύσσεται ως αυτόνομος επιστημονικός κλάδος της θεωρίας της λογοτεχνίας, στη Γαλλία κυρίως, την περίοδο 1965-1975. Ορίζεται ως ο λόγος για την αφήγηση, ως η ανάλυση των δομικών συστατικών μιας αφήγησης. Την επεξεργάστηκαν, κυρίως, οι G. Genette, T. Todorov, D. Kohn, M. Bal. Πρωτοπόρος υπήρξε ο C. Levi-Strauss, ο οποίος επισήμανε σταθερές καθολικές δομές όπου μπορεί να αναχθεί κάθε μύθος ή μυθολογική εκδοχή. Έχοντας ως πρότυπο τη δομική γλωσσολογία κι έχοντας δανειστεί την

⁵ «Το μέγιστον μάθημα της Άλκης Ζέη», πρόλογος της Χριστίνας Ντουνιά στο βιβλίο *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*, Αθήνα: Μεταίχιμο).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

έννοια του συστήματος εστιάζει την προσοχή της στις κανονικότητες που ρυθμίζουν την αφηγηματικότητα των λογοτεχνικών κειμένων. Ταυτόχρονα επιχειρεί να τη διατυπώσει πάνω σε δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: στη μελέτη των λεκτικών τρόπων που αποτελούν τα εργαλεία της αφηγηματικής πράξης, που διατηρεί τον όρο αφηγηματολογία, και στη σημειωτική δηλαδή τη σύνταξη μιας γραμματικής βάθους που αποκαλύπτει τη νοηματική δομή κάτω από το κάθε κείμενο (Τζούμα, 1997:35-37). Η ποιητική της αφήγησης προσπαθεί να κατανοήσει τα συστατικά που συνθέτουν την αφήγηση και παράλληλα να αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο οι εκάστοτε αφηγήσεις επιτυγχάνουν τους σκοπούς τους. Η θεωρία της αφήγησης προσπαθεί να κάνει κατανοητή την αφηγηματική ικανότητα με τον τρόπο που η γλωσσολογία προσπαθεί να εξηγήσει τη λειτουργία της γλωσσικής ικανότητας (Culler, 2016:115). Εκείνο που την ενδιαφέρει πρωτίστως σαν επιστήμη είναι ο τρόπος με τον οποίο οι αφηγήσεις παράγουν νόημα καθώς και οι μηχανισμοί ή οι διαδικασίες που λίγο πολύ παρουσιάζονται ως κοινός τόπος σε όλες τις αφηγήσεις. Δεν πρόκειται για απλή ανάγνωση και ερμηνεία ατομικών ιστοριών αλλά για μια ενδελεχή προσπάθεια να μελετηθεί η φύση της ίδιας ιστορίας ως πολιτισμική πρακτική. Η θεμελιώδης αρχή αυτής της πρακτικής είναι ο διαχωρισμός ιστορίας και πλοκής. Ως ιστορία ορίζουμε την πραγματική σειρά των γεγονότων. Ως πλοκή τα ίδια γεγονότα, αλλά μέσα από την αρχιτεκτονική αυτού που γνωρίζουμε ως αφήγηση, η οποία δεν υπακούει απαραίτητα σε μία «λογική σειρά». (Barry, 2013:259-261). Ο ίδιος ο Ζενέτ θα χαρακτηρίσει την περιγραφή (ιστορία) «θεραπευτική της αφήγησης» (ancilla narrationis), χωρίς ωστόσο να φτάνει σε σημείο χειραφέτησης (Genette κ.ά.,1987:27).

Η θεωρία της αφήγησης αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την περιγραφή ενός αφηγηματικού κειμένου και έμμεσα οδηγεί στην ερμηνεία του. Η αφηγηματολογία εξακολουθεί να αποτελεί μία από τις εγκυρότερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις λογοτεχνικών κειμένων.

3.2.1 Αναζητώντας τις αφηγηματικές τεχνικές ως τρόπος ανάδειξης του αυτοβιογραφικού χαρακτήρα του έργου

«Εκείνη την ώρα χτύπησε η πόρτα κι όταν άνοιξα βρέθηκα μπροστά στη Λίντα, τη συμμαθήτριά και φίλη μου..... Μου είπε πως οι Γερμανοί έδωσαν εντολή σε δύο μέρες οι Εβραίοι να παρουσιαστούν στην Πλατεία Συντάγματος..... Εκείνη δεν θέλει. Κάπου να

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

κρυφτεί..... Εκείνη έχει μια ταυτότητα. Είναι η δική της φωτογραφία μα το όνομα είναι Ιωάννα Καλού. Θρήσκευμα Ορθόδοξος. Η μαμά έχει μια φίλη..... την κυρία Άννα. Η κυρία Άννα της είχε πει πως ήθελε μια κοπέλα εσωτερική να πηγαινοφέρει τα παιδιά από το σχολείο, Κυρίως να ξέρει γαλλικά. Και να έψαχνε δεν θα έβρισκε καλύτερο άνθρωπο από τη Λίντα..... ήξερε τα γαλλικά καλύτερα από τα ελληνικά. Το βράδυ πριν κοιμηθούμε φτιάξαμε με τη Λενούλα την ιστορία της Ιωάννας. Η Λίντα έμεινε στην κυρία Άννα ως την απελευθέρωση.....»

Μέσα στο βασικό κείμενο της αφήγησης της προσωπικής της ιστορίας, η Ζέη τοποθετεί την προσωπική ιστορία της Εβραίας φίλης της Λίντας αλλά και την ιστορία της κυρίας Άννας της φίλης της μαμάς της που χωρίς να το ξέρει «γλίτωσε έναν άνθρωπο», έχοντας όμως προηγουμένως «γλιτώσει» αυτή και η οικογένειά της, και μάλιστα χωρίς να το ξέρουν, από έναν εξίσου πολύ μεγάλο κίνδυνο. Είναι η τεχνική του εγκιβωτισμού, δηλαδή της παρεμβολής άλλων δευτερευουσών αφηγήσεων μέσα στο κείμενο της βασικής αφήγησης, που οδηγεί σε ένα ζωντανό κείμενο που προκαλεί ακόμα πιο πολύ το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Κι όπως επισημαίνει η Ντουνιά στον πρόλογο του βιβλίου, «*Το Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο* είναι από τις λίγες αυτοβιογραφίες που αφήνουν τόσο χώρο για παράλληλες ιστορίες».

Επιπλέον, με τη μέθοδο της επιτάχυνσης, η Ζέη μας αποκαλύπτει ποια είναι η τελική έκβαση της ιστορίας της Λίντας και της κυρίας Άννας μετά το τέλος της κατοχής και την απελευθέρωση, δίνοντας έτσι μια λύση στην αγωνία του αναγνώστη κάτι σαν τελική κάθαρση:

«Σας ευχαριστώ, θα σας ευγνωμονώ σ' όλη μου τη ζωή. Λίντα Ντεσάντρο-Ιωάννα».

Σημαντικό μέρος της αφήγησης κατέχουν οι εσωτερικοί μονόλογοι μέσα από τους οποίους βλέπουμε τις σκέψεις, τις επιθυμίες, τα όνειρα, τα συναισθήματα και τις ψυχολογικές καταστάσεις που βιώνει κάθε φορά η συγγραφέας:

«Πόσα πολλά μπορούν να συμβούν σε μια μέρα; Αν το συλλογιστώ, θα μου φανεί απίθανο. Κι όμως συνέβηκαν όλα.»

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Η συγγραφέας μας διηγείται πώς έπαθε σκωληκοειδίτιδα, και πως της έκανε εγχείρηση ο σπουδαίος χειρουργός Μέρμηγκας με μια πολύ πρωτοπόρο για την εποχή εκείνη μέθοδο.

«Σ’ ένα μήνα θα είσαι περδίκι. Λίγη υπομονή θέλει.

Σ’ έναν μήνα! Κι αύριο που θα έχουν σύσκεψη στο κουκλοθέατρο; Εμένα θα μ’ αφήσουν απ έξω. Δάκρυα τρέχανε από τα μάτια μου.»

Με τη χρήση του εσωτερικού μονολόγου, μας αποκαλύπτει τη συναισθηματική κατάσταση και την αγωνία της, όχι τόσο για την εγχείρηση, όσο για την παράσταση του κουκλοθέατρου που θα έχανε.

«-Έτοιμη, δεσποινίς μου, σήκω να πας στο κρεβάτι σου.

Μα τι λέει; Να σηκωθώ;»

Ο αναγνώστης βρίσκεται μέσα στο μυαλό της Ζέη και βιώνει μαζί της την περιπέτεια της υγείας της. Και με μια επιτάχυνση προς το μέλλον, βρισκόμαστε :

«Στη μακρινή Τασκένδη όταν γεννούσα την κόρη μου..... –Απαντεσίτ! – άρα έτσι είναι ρωσικά η σκωληκοειδίτις- Νόμιζα πως γέννησα μόνη μου.

Μήπως ο Μέρμηγκας είχε χειρουργήσει μόνο εμένα μ’ αυτόν τον τρόπο σαν πειραματόζωο;»

Η Ζέη, με έναν εσωτερικό μονόλογο, μας μεταφέρει με αμεσότητα και ζωντάνια τον προβληματισμό της και βέβαια δεν ξεχνά να μας δώσει και πάλι τη λύση του δράματος. Τι απέγινε άραγε ο σπουδαίος γιατρός που τη χειρούργησε και στα μάτια της φάνταζε τότε σαν θεός, τόσο που τον είχε φανταστεί σαν τον Δία;

«Ο Δίας! Πέθανε με τραγικό τρόπο, αντάξιο ενός θεού. Δεν υπήρχε τότε πενικιλίνη.»

Το ιδιαίτερο ύφος και οι τεχνικές της αφήγησης, οικεία στον αναγνώστη από άλλα έργα της Άλκης Ζέη, συστήνουν την εγγύηση για την αυθεντικότητα της αυτοβιογραφίας της. Το *Με μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο* είναι από τις λίγες αυτοβιογραφίες που αφήνουν τόσο χώρο για παράλληλες ιστορίες. Φυσικά τον μεγαλύτερο χώρο καταλαμβάνει η ιστορία της Λενούλας, επειδή είναι η αγαπημένη αδελφή και τη βοηθάει εκεί που η δική της μνήμη την προδίδει. Παρά την εσωτερική εστίαση της αφήγησης τα πρόσωπα που συνδέθηκαν με

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

την Άλκη ή διασταυρώθηκαν μαζί της σε μια πορεία πυκνή σε ιστορικά συμβάντα συχνά παρουσιάζονται με τη δική τους φωνή σαν ήρωες ενός μυθιστορήματος με συναρπαστική πλοκή. Για το λόγο αυτό οι διάλογοι είναι τόσο ζωντανοί σχεδόν θεατρικοί μεταφέρουν το ήθος και το ύφος των προσώπων, ακόμα κι όταν αυτά δεν πρωταγωνιστούν :

«-Εγώ μόνο στον Γκάτσο θα το πω.....

-Ο Γκάτσος δεν είναι ο καθένας. Εγώ του λέω όλα μου τα μυστικά.

-Αυτό δεν είναι ένα οποιοδήποτε μυστικό. Είναι επικίνδυνο. Εγώ δεν θα το πω στο Γιώργο.

-Το ίδιο είναι ο Γιώργος κι ο Γκάτσος;Εγώ με το Γκάτσο θα περάσουμε όλη τη ζωή μας μαζί. Ενώ εσύ...

-Τι εγώ;

-Εσύ μόλις που τον γνώρισες και δεν σου έχει στείλει ούτε μια μαργαρίτα.

-Εγώ, κυρία μου, δεν έχω ανάγκη από άνθη.

-Μίλα σιγά, θ' ακούσει ο μπαμπάς.

-Έχω εμπιστοσύνη στο Γιώργο, ούτε χρειάζεται να κρεμάω άσπρες πετσέτες για...

Δεν μ' άφησε να τελειώσω τη φράση μου και μ' άρπαξε από το μαλλί.»

Το γεγονός ότι η Ζέη μας δίνει μια αφήγηση πέρα για πέρα αληθινή, επιβεβαιώνεται με παράθεση φωτογραφιών αλλά και με παράθεση αλληλογραφίας :

«Το είχε φυλάξει αυτό το γράμμα ο Γιώργος και υπάρχει ως σήμερα κι έτσι μπορώ να αντιγράψω λίγα λόγια. «Τη σκέψη μου κι αυτό που νιώθω αυτή τη στιγμή, καλέ μου φίλε, είναι κάτι που δεν μπορώ να το διατυπώσω με λόγια – και τον φτωχότερο λόγο που θα 'χε να πει κανείς στη θέση μου είναι ότι νιώθω μια βαθύτατη χαρά που μου δίνει τη διάθεση να χορέψω...»».

Πρόκειται για το γράμμα προς το σύζυγο της Γιώργο Σεβαστίκογλου :

«Του φίλου του Ζήζου Χαρατσάρη από τη Θεσσαλονίκη-σπουδαίος άνθρωπος των γραμμάτων-, που παρόλο που δεν είχε δει την παράσταση, τον είχε ενθουσιάσει μόνο και μόνο το γεγονός. Μέσα στην Κατοχή, κάποιος που δεν έχει δει το έργο αλλά μόνο και μόνο ότι έμαθε πως ο Κουν ανεβάζει ελληνικό έργο, και του Γιώργου μάλιστα, του έρχεται να χορέψει από τη χαρά του!»

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Εδώ η Ζέη μας παραθέτει μια ιστορική πηγή, ένα ντοκουμέντο, που αποδεικνύει όσα προκύπτουν από τη διήγησή της σχετικά με την προσωπικότητα και το έργο του Γιώργου Σεβαστίκογλου. Το γράμμα αυτό επιβεβαιώνει πως ήταν ένας άνθρωπος αφιερωμένος στην τέχνη, που καλλιεργούσε την τέχνη με θάρρος και αυταπάρνηση, με όλες του δυνάμεις ακόμα και στις πιο δύσκολες συνθήκες, ένας ιδεολόγος, ένας αληθινός πατριώτης.

«Και πιο κάτω τον συμβουλεύει: «Δούλευε ακούραστα για την τέχνη... »».

Και φτάνουμε στη μοναδική, στην υπέροχη περιγραφή της μέρας που οι Γερμανοί έφυγαν από την Αθήνα:

«Φτάσαμε στο ύψος που είναι η Τράπεζα Αθηνών ... Ένα πλήθος περνάει... Είναι εργάτες... Κι ανάμεσά τους, ακριβώς στη μέση, η ζακέτα της Τσούχλου!»

Ευρηματικότατος τρόπος για να υπερτονίσει την έκπληξή της η συγγραφέας, και αμέσως:

«Ναι, η μαμά. Έχει κι αυτή τη γροθιά της ψηλά και φωνάζει : «Κάπα, Κάπα, Έψιλον»».

Εντωμεταξύ όμως ο ρεαλιστής και προσγειωμένος σε ρόλο οικογενειάρχη μπαμπάς της βλέπει τα ίδια συνταρακτικά γεγονότα από μια άλλη οπτική γωνία:

«στο μπαλκόνι, στην Τράπεζα Αθηνών, βλέπω τον μπαμπά και δύο άλλους στο πλάι του. Κουνάει τα χέρια του θαρρείς και κολυμπάει. Κάτι φωνάζει. Δεν μπορώ να ακούσω τη φωνή του, ξέρω όμως θα είναι μια κραυγή : « Έλληρη». Η μαμά κοιτάζει ίσια μπρος... Τον μπαμπά που γέρνει στο μπαλκόνι τον τραβούν μέσα οι δύο διπλανοί του.»

Στη Ζέη δε φτάνει μόνο η ρεαλιστική αφήγηση των γεγονότων, αλλά προχωρά ένα βήμα παραπέρα, παρουσιάζοντας στον αναγνώστη πολλαπλές οπτικές γωνίες θέασης των ίδιων γεγονότων. Επιπλέον, παραθέτει το προσωπικό της σχόλιο πάντα με μια πολύ εκλεπτυσμένη αίσθηση κάπως πικρού χιούμορ:

«Ήτανε η μόνη φορά στη ζωή μου που τον λυπήθηκα».

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Πράγματι, η εικόνα του μπαμπά της που κοντεύει να πέσει από το μπαλκόνι στη θέα της μαμάς- κομμουνίστριας:

«Έχουμε καινούρια Ρόζα Λούξεμπουργκ, λέει ο Γιώργος.»

προκαλεί το γέλιο του αναγνώστη, για μια σοβαρή διαφωνία ανάμεσα στους γονείς της συγγραφέως. Είναι τόσο ανακουφιστικό για κάποιον να διαβάζει αυτές τις σελίδες τρελής χαράς μετά από τη μαυρίλα της Κατοχής στην οποία είχε βουτηχτεί διαβάζοντας τις προηγούμενες σελίδες.

Οι περιγραφές των γεγονότων με ταυτόχρονη αναφορά στον τρόπο αντίδρασης του κάθε προσώπου ανάλογα με το χαρακτήρα του, οδηγούν σε πολύ ζωντανές, γλαφυρές θα λέγαμε διαγραφές χαρακτήρων. Για παράδειγμα η Ζωρζ Σαρρή, πάντα αφοσιωμένη φίλη της συγγραφέως, που την αγαπάει τρελά, ενθουσιώδης, τολμηρή, παράτολμη θα λέγαμε κάποιες φορές, ελεύθερη, ανεξάρτητη, μονίμως επαναστάτρια:

«Μπορεί ο μπαμπάς να απαγόρευε να έρθουν παιδιά να με δούνε Ένα όμως παιδί δε λογάριαζε απαγορεύσεις. Αν ήτανε να πηδήσει έναν ψηλό μαντρότοιχο θα τον πηδούσε, αν ήτανε μια πόρτα κλειδωμένη με χοντρό λουκέτο θα το 'σπαζε. Κι όσο για τις απαγορεύσεις ... ούτε τις λογάριαζε.

-Δεν κολλάει, της λέω.

-Σιγά, κι αν κολλούσε; Μου λέει και με αγκαλιάζει πιο σφιχτά.»

Δεν ξεχνάει όμως πιο κάτω να βάλει το σχόλιο- επιτάχυνση- αναφορά στο μέλλον που επιβεβαιώνει το χαρακτήρα της φίλης της όπως τον είχε ανασυστήσει στο μακρινό παρελθόν:

«Μια ζωή με περίμενε η Ζώρζ. Σε λιμάνια, σε σιδηροδρομικούς σταθμούς, σε αεροδρόμια. Μόνο τώρα δεν με περίμενε κι έφυγε....»,

Ένα σχόλιο που γεμίζει με μελαγχολία την ψυχή του αναγνώστη.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε πως σε όλο το βιβλίο υπάρχει μια κίνηση μπρος πίσω στο χρόνο μέσα από επιταχύνσεις, αναδρομές, προαγγελίες, συνειρμούς της μνήμης και σχόλια: Στην Αθήνα της Κατοχής, η Άλκη γυρίζει στο σπίτι της με ένα πακέτο κορν μπιφ

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

που δεν ξέρει τι θα πει στον πατέρα της για να δικαιολογήσει την προέλευσή του φοβούμενη πως έτσι θα πρόδιδε και το λόγο της απουσίας της. Έτσι αποφασίζει να το δώσει σε ένα ορφανό παιδάκι το Θανασάκη που τριγυρίζει μόνο του στις γειτονιές προσπαθώντας να επιβιώσει.

«Ξαφνικά χωρίς να το πολυκαταλάβω, έβαλα το πακέτο μου στα χέρια του Θανασάκη.

-Πάρ' το, του λέω.»..... Πάλι πίσω στην Τασκένδη, έφαγα λίγο από το πλιγούρι με το κόκκινο κρέας»

«κι είπα να μη θυμηθώ πια τίποτα από την ... πολυτάραχη ζωή μου»

Κι αμέσως μια πραγματική κατάθεση ψυχής της συγγραφέως, μια αληθινή εξομολόγηση, μια επιβεβαίωση πως γράφει την αυτοβιογραφία της χωρίς φόβο και πάθος:

«Τώρα όμως δε γράφω μυθιστόρημα. Γράφω από τη ζωή μου όσα θυμάμαι, γιατί δεν έχουν περάσει μόνο δεκατέσσερα χρόνια, μα πολλά, πάρα πολλά.»

Και ξανά πίσω στο χρόνο, πίσω στην Κατοχική Αθήνα:

«Όλα σ' ένα σύννεφο μέσα από την ώρα που μπήκαν οι Γερμανοί ως τη μέρα που ήρθε η Διδώ στο σπίτι μας και τα μάτια της έβγαζαν φωτιές.»

Δεν είναι όμως μόνο η κίνηση μπρος πίσω στο χρόνο που εντυπωσιάζει τον αναγνώστη αλλά και οι εναλλαγές των τύπων αφήγησης:

«Δεν θυμάμαι τι όνειρο έβλεπα. Άκουσα όμως μισοκοιμισμένη να χτυπούν καμπάνες..... Εύπνησα, ξύπνησε κι η Λενούλα.... Αφουγκραστήκαμε. Κοίταξα το ρολόι. Πέντε και μισή. Είχε αρχίσει να φέγγει..... »

Η μέρα που έφυγαν οι Γερμανοί από την Αθήνα σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση. Η προσωπική μαρτυρία της Ζέη για μια τόσο σπουδαία μέρα, προσδίδει αμεσότητα και πειστικότητα στην αφήγηση, τονίζοντας παράλληλα τον εξομολογητικό της χαρακτήρα. Και έρχεται η εναλλαγή της πρωτοπρόσωπης με την τριτοπρόσωπη αφήγηση να δώσει την αίσθηση της αποστασιοποίησης από τα δρώμενα και να τονίσει την αντικειμενικότητα της περιγραφής τους:

«Έβαλε η θεία Ξάνθη το καπέλο με το βέλο και πήγανε στο Τμήμα Κυψέλης. Ένας αστυνόμος τις πήγε κατευθείαν στο γραφείο του διευθυντή. Τους είπε να καθίσουν και

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

η Λενούλα πίεζε με το χέρι το γόνατό της που έτρεμε. Τη ρώτησε πολύ ευγενικά πού είναι η αδερφή της. Η Λενούλα είπε πως δεν ήξερε κι ύστερα της είπε αν έχει καμιά φωτογραφία μου. Μου έφτασε μια καταγγελία γι' αυτό το κοριτσάκι πως εκτέλεσε δεκαεπτά γυναίκες. Μπορείτε να πηγαίνετε..... Όταν βγήκαν έξω δεν πίστευαν πως έπεσαν σε αστυνομικό με κατανόηση. »

Και στο τέλος το χιουμοριστικό σχόλιο της Ζέη που σημαίνει τη λήξη του συναγερμού και της αγωνίας του αναγνώστη και ελαφρύνει την ατμόσφαιρα κάνοντάς τον να χαμογελάσει:

«Η θεία Ξάνθη πρότεινε στη Λενούλα να πάνε στο ζαχαροπλαστείο να την κεράσει μια πάστα. Κάπου θα λέει ο ... Κρισναμούρτι πως η αγωνία σου περνάει άμα φας γλυκό. Κι η Λενούλα έφαγε τρεις πάστες και συνήρθε.»

Τα ευρήματα αυτά και οι παρατηρήσεις μας επιβεβαιώνονται πλήρως από την ερευνητική δουλειά και άλλων μελετητών του έργου της Ζέη. Για παράδειγμα, η Άντα Κατσίκη Γκίβαλου αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Όλα τα μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη, απότοκος προσωπικών και συλλογικών εμπειριών, ιστορικών γεγονότων και κοινωνικών προβλημάτων, διακρίνονται για την αφηγηματική δεινότητα και τεχνική. Η χρήση σύγχρονων αφηγηματικών τεχνικών, όπως ο εγκιβωτισμός, η έντεχνη ενσωμάτωση διακειμένων, ο εσωτερικός μονόλογος, η ένθεση αλληλογραφίας, οι εναλλαγές αφηγητή (πρωτοπρόσωπου, τριτοπρόσωπου), οι πολλαπλές οπτικές γωνίες θέασης των γεγονότων, η χρήση του χρόνου μέσα από επιταχύνσεις, αναδρομές και προαγγελίες, τα σχόλια και οι περιγραφές, κυρίως όμως η διαγραφή των χαρακτήρων και η δυναμική εξέλιξη της πλοκής των μυθιστορημάτων, καθώς και η πολυσήμαντη χρήση της παραστατικής γλώσσας αποκαλύπτουν τη δυναμική της γραφής της.

Παράλληλα, η θέαση των γεγονότων μέσα από την παιδική ματιά και χρήση του χιούμορ που εξισορροπούν το ρεαλιστικό ύφος των κειμένων, καθιστούν τα έργα της ιδιαίτερα αγαπητά στο αναγνωστικό κοινό⁶.»

3.3 Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο: η αυτοβιογραφική κατάθεση της Άλκης Ζέη

⁶Άρθρο της Άντας Κατσίκη-Γκίβαλου στο περιοδικό «Διαβάζω», τεύχος 528, Απρίλιος 2012, αναρτημένο στην επίσημη ιστοσελίδα της Άλκης Ζέη (<https://www.alkizei.com/gia-tin-alki/>).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Όπως ήδη έχουμε επισημάνει, μέσα στα έργα της η συγγραφέας μετατρέπει προσωπικά της βιώματα σε μυθιστορηματικές καταστάσεις, κρατώντας πάντα την απαραίτητη απόσταση από το αυτοβιογραφικό στοιχείο αλλά επιτρέποντας στους ήρωές της να βλέπουν τα πράγματα με τη δική της θεώρηση. Ανήκοντας σε μια γενιά της οποίας οι ατομικές φιλοδοξίες υποχώρησαν μπροστά στα συλλογικά οράματα και στα συνταραχτικά γεγονότα που αναγκαστικά ισοπέδωναν την προσωπική ζωή κι έχοντας συμβαδίσει με την πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας, των ανατροπών, των διωγμών, της αγωνίας για το αύριο, της συμμετοχής στους αγώνες για ελευθερία και δημοκρατία, αισθάνεται το χρέος να αποτυπώσει σημαντικές ιστορικές στιγμές για χάρη των νεότερων γενεών. Πάντως παρόλο που τα βιβλία της είναι τοποθετημένα σε βιωμένο ιστορικό πλαίσιο, δεν επιδιώκει να εξαντλήσει ιστορικά ζητήματα ούτε να νοουηθεί τον αναγνώστη. Χωρίς ίχνος διδακτισμού δίνει μέσα απ' τα βιβλία της αφορμή για προβληματισμό και περισσότερη αναζήτηση πάνω σε πλήθος διαχρονικών αξιών και σύγχρονων θεμάτων⁷.

Ειδικότερα όμως, σε ότι αφορά στο βιβλίο *Με μολύβι Φάμπερ*, η ίδια η συγγραφέας μας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Μνήμη και πολλή αγάπη χρειάστηκε για να γράψω την ιστορία της ζωής μου». Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως πρόκειται για τη συγγραφή της αυτοβιογραφίας της. Όμως, σύμφωνα με τη Χριστίνα Ντουνιά (2023: 12) δεν πρόκειται για μια αυτοβιογραφία που βασίζεται αποκλειστικά στο ιστοριογραφικό ύφος της περιγραφής. Ο «εαυτός σε πρώτο πρόσωπο», η αυτοαναπαράσταση και η βιωμένη εμπειρία του υποκειμένου, είναι ουσιαστικά μια ενδιαφέρουσα εκδοχή της νεωτερικότητας, όσο κι αν η έκθεση των γεγονότων μοιάζει σε πρώτη εντύπωση παραδοσιακή. Η αφήγηση στο βιβλίο *Με μολύβι Φάμπερ* νούμερο δύοισορροπεί με ταχυδακτυλουργικό τρόπο πάνω στα πλούσια κοιτάσματα μιας πυκνοκατοικημένης μνήμης που αρδεύτηκε από τις σχέσεις σημαντικών ανθρώπων και σημαδεύτηκε από δραματικά ιστορικά γεγονότα.

Σε όλο το βιβλίο, η αυτοβιογραφική κατάθεση της Άλκης Ζέη κινείται σε δύο άξονες:

- 1) στην έκθεση μιας σειράς γεγονότων που συστήνουν την ιστορία των προσώπων του στενού οικογενειακού και φιλικού της περιβάλλοντος.
- 2) στον αναστοχασμό της προσωπικής πνευματικής της περιπέτειας.

⁷Απόσπασμα από το άρθρο με τίτλο *Η αγαπημένη του αναγνωστικού κοινού*, αναρτημένο στην επίσημη ιστοσελίδα για την Άλκη Ζέη. (<https://www.alkizei.com/gia-tin-alki/>).

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Αναφορικά με τον πρώτο άξονα, θα αναζητήσουμε και θα καταγράψουμε τα γεγονότα στα οποία αναφέρεται η συγγραφέας και τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν σε αυτά, μέσα από τις σελίδες του βιβλίου. Κατόπιν θα αναφερθούμε στο δεύτερο άξονα, αυτόν του αναστοχασμού.

A) Τα γεγονότα.

Ένα μεγάλο πολιτιστικό γεγονός, ήταν η δημιουργία του εκδοτικού οίκου «Ίκαρος», που συνέβαλε καθοριστικά στον τρόπο διαμόρφωσης της πνευματικής ζωής της Αθήνας:

«Την ίδια χρονιά, δηλαδή το 1943, κι άλλο μεγάλο γεγονός. Γεννιέται ο «Ίκαρος».

Πήγαμε με το Γιώργο στο σπίτι του Αλέκου Πατσιφά, στην οδό Χέυδεν. Ήταν εκεί ο Νίκος Καρύδης, ήρθαν η Λενούλα με τον Γκάτσο, ο Μάριος Πλωρίτης..... . Ο Πατσιφάς, ο Καρύδης κι ο Πλωρίτης ήθελαν να ιδρύσουν έναν εκδοτικό οίκο. Η Κατοχή, οι Γερμανοί, η πείνα είχαν εξαφανιστεί και πριν πετάξει ο «Ίκαρος» πετούσαν τα όνειρά μας..... το πρώτο σπίτι του «Ίκαρου» ήταν σε μια γωνιά ενός μαγαζιού..... Γινόταν όμως τέτοιο στρίμωγμα και βρέθηκε άλλη λύση. Στην οδό Βουλής 4.»

Ακολουθεί παράθεση σχολίου που μας μεταφέρει στο μέλλον, δίνοντας τη συνέχεια των γεγονότων:

«Τώρα που ο «Ίκαρος» κλείνει εβδομήντα χρόνια βρίσκεται πάντα εκεί. Και οι κόρες του Καρύδη και τα εγγόνια του συνεχίζουν με την ίδια αγάπη την ιστορία του.»

Και αμέσως επιστρέφει στο μακρινό παρελθόν για να μας περιγράψει τη μετακόμιση στην οδό Βουλής και τα πρόσωπα που πήγαιναν εκεί:

«Πρώτα πρώτα ο Άγγελος Σικελιανός με τη μαύρη του μπέρτα που δεν τον πολυπλησιάζαμε. Ο Κατσιμπαλης με το χοντρό μαστούνι του. Ο Γιώργος Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Γιώργος και φυσικά ο Γκάτσος, ο Γιώργος Λίκος, η Ελένη Βακαλό,ο Θεοδοκάς, Ο Άγγελος Τερζάκης Ο Γιάννης Τσαρούχης.»

Όπως βλέπουμε, αντί για μια ευθύγραμμη αφήγηση γεγονότων, έχουμε την παρεμβολή σποραδικών και διακριτών σχολίων και πληροφοριών, ενίοτε και αποτιμήσεων, που μας μεταφέρουν σε χρόνο διαφορετικό από αυτόν της αφηγημένης ιστορίας.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Άλλοτε πάλι, επιταχύνοντας, παραλείποντας, συνοψίζοντας αλλά και αναδεικνύοντας, συνδυάζοντας την ευαίσθητη αλήθεια της μνήμης με την πρόκληση της λογοτεχνικής κατασκευής⁸, μας κάνει να παρακολουθούμε τα γεγονότα με κομμένη την ανάσα:

«Να κάνω τον απολογισμό της ημέρας: Πρωί: τελευταίες εξετάσεις. Αφήνω τον αστυφύλακα να αντιγράψει από την κόλα μου του διαγωνισμού. Μεσημέρι: Βόλτα σαν πριγκίπισσες με τη Λενούλα και τον Γκάτσο με αμαξάκι. Μεσημέρι αργά: Μαύρα νέα για συλλήψεις μας ανακοινώνει η Διδώ. Μεσημέρι πια αργά: Ο θεός Νίκος ανάρτης! Άραγε θα συμβεί και κάτι άλλο ως το βράδυ; Και συνέβηκε. Η Λενούλα κι εγώ κατασκευάσαμε το πιο μεγάλο ψέμα απ' όσα είχαμε πει ποτέ.....»

Ένας καταγισμός γεγονότων που συνεπαίρνει τον αναγνώστη σε μια προσπάθεια να παρακολουθήσει τις ραγδαίες εξελίξεις. Στην τελευταία δε φράση έχουμε την τεχνική της προαγγελίας γεγονότων.

Τα παρένθετα σχόλια που διακόπτουν τη ροή της κύριας ιστορίας τίθενται σε πλάγια γράμματα και παρουσιάζουν εξαιρετική ποικιλία. Μπορεί να αναφέρονται στο παρελθόν, να φωτίζουν περισσότερο κάποια πρόσωπα ή ακόμα να έρχονται από το μέλλον, δημιουργώντας ενδιαφέρουσες αναλήψεις, παίζοντας ανάμεσα στην ηρωίδα και την αφηγήτρια, ανάμεσα στον βιωματικό και τον αφηγηματικό εαυτό :

« Πριν όμως από τις εκδρομές είχα άλλη αγωνία. Ο Γιώργος απ' όλες τις κριτικές που γράφτηκαν ή ειπώθηκαν συγκινήθηκε πιο πολύ από ένα γράμμα του φίλου του Ζήζου Χαρατσάρηκι ύστερα σε πλάγια τυπογραφικά μας μεταφέρει το γράμμα : «Το είχε φυλάξει αυτό το γράμμα ο Γιώργος και υπάρχει ως σήμερα κι έτσι μπορώ να αντιγράψω λίγα λόγια .» Και πιο κάτω : «Ο Γιώργος για να βγάζει τα προς το ζην, έκανε μεταφράσεις για την Κατερίνα και τη Μαρίκα Κοτοπούλη». Κι έπειτα σε πλάγια : «Έργο όμως άργησε πολύ να ξαναγράψει και δεν υπάρχει καλύτερος να έχει εξηγήσει τους λόγους από τον Αντουάν Βιτέζ που συνεργάστηκαν στενά στο Παρίσι: «Στον Σεβαστίκογλου βλέπω και θαυμάζω κάθε στιγμή, όχι μόνο όσα έχει κάνει αλλά και όσα θα μπορούσε να κάνει. Η απάντηση γιατί δεν τα έκανε βρίσκεται στην ιστορία της Ελλάδας.»»

⁸ Πρόλογος στο *Με μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο*.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Μια αυτοβιογραφία στην οποία πρωταγωνιστεί η αγαπημένη της αδερφή η Λενούλα που τόσο πολύ τη βοήθησε να γράψει : «έτσι ζήσαμε, έτσι ήταν αυτοί που γνωρίσαμε κι αγαπήσαμε». Και μαζί με τη Λενούλα ο μεγάλος της αγαπημένος, ο Νίκος Γκάτσος:

«Η Λενούλα δεν άντεχε άλλο. Ήθελε γάμο και παιδιά. Αν συνέχιζαν θα ήταν και οι δύο δυστυχισμένοι. Έτσι αποφάσισαν να χωρίσουν. Βγήκα και πήγα να τον βρω. Στεκότανε στο γεφυράκι. Έτσι ψηλός, αριστοκρατικός, και κρατούσε ανάμεσα στα δόντια του ένα κλαράκι..... μου έκανε μια βαθιά υπόκλιση..... γύρισε την πλάτη κι έφυγε με τα μεγάλα βήματά του. Δεν ξαναενόχλησε τη Λενούλα ούτε Έβαλε φωτιά στον «Ίκαρο».»

Μέσα από τη διήγηση, με πολύ γλαφυρές περιγραφές, μέσα από τις συμπεριφορές και τα γεγονότα που αναφέρει, μέσα από τους πολύ ζωντανούς διαλόγους, σκιαγραφεί με ρεαλιστικότατο τρόπο τους χαρακτήρες των ανθρώπων που πρωταγωνιστών. Ας δούμε μερικά από τα πρόσωπα που τόσο ρεαλιστικά σκιαγραφούνται στις σελίδες του βιβλίου:

- Ο διευθυντής του Ριζοσπάστη, Κώστας Καραγιώργης:

«Είναι ο Κώστας Καραγιώργης, ο διευθυντής του *Ριζοσπάστη*, εκεί δούλευε η Διδώ τις μέρες της απελευθέρωσης. Κάθονται πάνω στο κρεβάτι μου και μιλάνε μουρμουριστά. Ο Καραγιώργης έχει μια ζεστή βαθιά φωνή. ... «Δεν έπρεπε Διδώ... » και με παίρνει ο ύπνος.»

Και αρκετά πιο κάτω το σχόλιο που μας μεταφέρει στο μέλλον:

«Έφτασε να περάσουν πολλά χρόνια για να μάθω πως ο Καραγιώργης δεν μας κορόιδεψε.»

- Ένας άνθρωπος που ζει κι αναπνέει για να κάνει θέατρο, ο Κάρολος Κουν:

«Η πρώτη μου επαφή με τον Κουν με γέμισε δέος..... Ο Κουν μόλις που σήκωσε το κεφάλι του να μου ρίξει μια ματιά. – Τι είπες, κάνει κουκλοθέατρο; – Έλα να σε φιλήσω, λέει ο Κάρολος και μ' αγκαλιάζει».

- Ένας άνθρωπος που διέπρεψε στη φιλοσοφία, ο Κώστας Αξελός:

«Ο Κώστας με περίμενε στην πόρτα. Τον λογαριάζαμε για πολύ μεγάλο.... Γι εκείνα που έλεγε. Όταν έλεγε για κάποιο φιλόσοφο Εμείς μόλις που ξέραμε τι θα πει φιλόσοφος.»

Και αρχίζει μια ξεκαρδιστική διήγηση με απίστευτα ζωντανές περιγραφές εικόνων σαν από κινηματογραφική ταινία, από μια φάρσα που σκάρωσε ο Αξελός, έφηβος ακόμα

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

όμως ευφυέστατος και πολύ θαρραλέος, ένα χρόνο πριν τον πόλεμο στη γιορτή του θείου του Μιχάλη. Και στο τέλος μας αναφέρει:

«μας συμβούλευε πάντα πως να λέμε ψευτιές στους γονείς μας άμα θέλαμε να κάνουμε κάτι κι εκείνοι δεν μας άφηναν...»

- Η κριτικός τέχνης, Ελένη Βακαλό:

«Η Ελένη Σταυρινού παντρεύτηκε το ζωγράφο Γιώργο Βακαλό, και με το όνομα Ελένη Βακαλό έγινε η γνωστή ποιήτρια και κριτικός τέχνης.»

«Η Ελένη Σταυρινού ανακοίνωσε με την αυστηρή φωνή της: «όποια θέλει μπορεί να γράφει ένα χρονογράφημα» είχα όμως αγωνία γιατί η τελική έγκριση ερχότανε από την Ελένη Σταυρινού που η κρίση της ήταν αναγνωρισμένη από όλους τους καθηγητές κι όλο το σχολείο».

- Ο μεγάλος συνθέτης, Μάνος Χατζηδάκης:

«Ένα μεγάλο πιάνο ήτανε σε μια άκρη κι ένας αδύνατος νεαρούλης μ' ένα μακρύ καρό κασκόλ έπαιζε πιάνο όλο το βράδυ. Απέξω, χωρίς παρτιτούρες».

«Ο Μάνος ακολουθούσε το θίασο... στη Λάρισα τους επιτέθηκαν οι Σούρληδες κι ο Μάνος έφαγε ξύλο, δεν το έβαλε κάτω «Τώρα στα δύσκολα δεν θα εγκαταλείψω το Σεβαστίκογλου».»

- Ο φημισμένος ποιητής, Μποστ:

«Ο Μποστ έγραφε στίχους κατάλληλους για την περίπτωση κι ο Γιώργος τους τραγουδούσε. Έτοιμο το συγκρότημα. ... μα τώρα δεν ακούγονται χειροκροτήματα αλλά ανταλλαγές πυροβολισμών...»

-Άλλη φορά δεν θα ξανάρθεις μαζί μας, λέει ο Γιώργος

-Είσαι και φάλτσα, τι να σε κάνουμε, συμπληρώνει ο Μπόστ.

-Γιατί, εσείς θα ξαναπάτε;

-Βέβαια, λέει ο Γιώργος.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

-Αφού έχουμε εντολή να ψυχαγωγήσουμε το στράτευμα, κάνει ο Μποστ, και δεν καταλαβαίνω αν το λέει σοβαρά ή είναι μπόστικο αστείο.»

«Αξέχαστε Μποστ».

Κι έρχεται μια πολύ κατοπινή μαρτυρία της Ζέη να επιβεβαιώσει όσα γράφει στο *Μολύβι Φάμπερ* γι' αυτούς τους τόσο σημαντικούς ανθρώπους της τέχνης και των γραμμάτων:

«Ο Καραγιώργης, ας πούμε, ήταν πολύ σπουδαίος άνθρωπος, από τους λίγους τόσο μορφωμένους που υπήρχαν στο κόμμα και πολύ αστραφτερό μυαλό, γι' αυτό είχε και το τέλος που είχε. Έβλεπε πράγματα, τα έλεγε και του έκοψαν τα πόδια. Ο Κώστας Αξελός ήταν ένας τον ξέρετε, φιλόσοφος. Μιλούσε για τον Καντ κι εμείς τον κοιτάγαμε σαν χαζά. Είχε πολύ λεπτό χιούμορ και στο βάθος μια τρυφερή καρδούλα. Έδειχνε σκληρός αλλά με τους φίλους ήταν πολύ ζεστός. Την Ελένη Βακαλότη φοβόμουν, ήταν πολύ αυστηρή στην κριτική της. Ήταν πρόεδρος στην κοινότητα των μαθητών, ακόμα και η διευθύντρια του σχολείου υποκλινόταν στην Ελένη. Ο Μποστ, τι γλυκός άνθρωπος, τι καλαμπούρια.. Τον Χατζιδάκι τον είδα ξαφνικά. Στις ολονύχτιες παράνομες συγκεντρώσεις που κάναμε στα σπίτια, ο Χατζιδάκις έπαιζε πιάνο όλη νύχτα χωρίς παρτιτούρες, εμείς δουλεύαμε για την Αντίσταση και χορεύαμε κιόλας. Η Παΐζη ήταν μία πολύ γενναία κοπέλα, με πολύ χιούμορ, εξαιρετικά χαριτωμένη και πολύ καλή ηθοποιός. Είχε πάρει μέρος πολύ γερά στην Αντίσταση. Ο Γκάτσος ήταν πάρα πολύ ωραίος άντρας, αλλά εμένα δεν μου άρεσαν οι ωραίοι άντρες, μου άρεσαν οι πιο δυναμικοί.» Και για το Σεβαστίκογλου : «Με μάγεψε. Ήταν πολύ ακέραιος, πολύ συγκαταβατικός με τους άλλους και πολύ υπεύθυνος. Είτε ανέβαζε έργο στην Τασκένδη, είτε στη Λάρισα, είτε στην Επίδαυρο, το αντιμετώπιζε με την ίδια αφοσίωση και ευθύνη⁹.»

Και η σαγηνευτική αυτή λογοτεχνική αυτοβιογραφία φτάνει ως το 1945, όταν η εκκολαπτόμενη συγγραφέας παντρεύεται τον αγαπημένο της για να μπορέσει να τον ακολουθήσει στο Παρίσι όπου τελικά δεν πήγαν γιατί έτσι αποφάσισε τελικά το Κόμμα :

«Άνοιξα το χέρι μου, η λίρα στραφτάλιζε.

⁹ Συνέντευξη της Άλκης Ζέη στην Πόλυ Κρημινώτη που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΑΥΓΗ στις 22-9-2013, αναρτημένη στην ιστοσελίδα www.clipnews.gr

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

-Γιώργο, τι θα την κάνουμε;

-Βάλ' την στο κουτάκι, θα την κρύψουμε για το Παρίσι όποτε πάμε.»

Και πιο κάτω σχολιάζει:

«Στο Παρίσι πήγαμε μάλιστα με αεροπλάνο έπειτα.... Από είκοσι δύο χρόνια.»

Αυτά τασχόλια που ωθούν τον αναγνώστη μπροστά στο μέλλον, που δίνονται με τέτοιο ύφος και τόνο σα να πρόκειται για μια κριτική της ίδιας της αυτοβιογραφούμενης Άλκης προς την εξέλιξη των γεγονότων της ζωής της, μας κάνουν να μιλάμε για κάτι διαφορετικό και πρωτοποριακό στη συγγραφή μιας αυτοβιογραφίας. Αυτό που αποκαλούμε αναστοχασμό.

Β) Ο Αναστοχασμός.

Πρόκειται για το δεύτερο άξονα στον οποίο στηρίζεται και κινείται όλη η πλοκή των γεγονότων της ζωής της Άλκης Ζέη στο *Μολύβι Φάμπερ*: Ένας αναστοχασμός των γεγονότων και των μελλοντικών επιπτώσεων που είχαν αυτά στη ζωή της. Κάτι σαν απολογισμός ζωής. Αυτό που μοιραία, άλλος λιγότερο κι άλλος περισσότερο, κάνουμε όλοι στη ζωή μας. Κάποιοι με περισσότερη και κάποιοι άλλοι με λιγότερη ειλικρίνεια. Είναι εκείνη η απίστευτα δύσκολη διαδικασία του να σταθεί κάποιος απέναντι από τον εαυτό του, να τον κοιτάξει κατάματα και να βρει το θάρρος να κάνει αντικειμενικά την αυτοκριτική του και να παραδεχτεί τα λάθη του. Να ζυγίσει τις πράξεις του και να αναγνωρίσει με αντικειμενικότητα αν η ζυγαριά γέρνει προς το σωστό ή προς το λάθος. Να αναγνωρίσει, κάτω από την πίεση των γεγονότων και δεδομένων των εξωτερικών συνθηκών που του επιβλήθηκαν, ποιες από τις αποφάσεις που πήρε ήταν σωστές, τίμιες, ηθικές και ποιες ήταν λάθος. Να ελέγξει αν στη ζωή του υπήρχε συνέπεια λόγων και πράξεων. Να αναζητήσει μέσα στα γεγονότα την προσωπική του ευθύνη. Γιατί δεν είναι μόνο η επιθυμία της αυθιστόρησης. Είναι και η αναμέτρηση με το παρελθόν και το λαβύρινθο της μνήμης. Πώς διατηρούνται μερικά στοιχεία που μοιάζουν μικρά και περιθωριακά και γιατί ξεχνάμε ακόμα και όσα κάποτε θεωρούσαμε σημαντικά;

«Παράξενη που είναι η μνήμη μου! Για πολλά ακόμα και ασήμαντα πράγματα θυμάμαι και την παραμικρή λεπτομέρεια, και άλλα πολύ σημαντικά έχουν σβήσει τελείως. Κι ήθελα τόσο να τα θυμηθώ! Μα πάνε πια...»

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Για παράδειγμα όταν αναφέρεται στην πρώτη φορά που είδε τη Μελίνα Μερκούρη και της έκαναν μεγάλη εντύπωση τα πόδια της, γράφει:

«Εμένα δεν μ' ένοιαζε αν έβγαζα τρίχες, μόνο έλεγα μέσα μου, όταν μεγαλώσω μπορεί τα πόδια μου να γινόντανε μακριά και λεπτά και να μπορούσα να τα βάζω το ένα πάνω στο άλλο με χάρη.»

Κι έπειτα με πλάγια τυπογραφικά βάζει ανάμεσα σε δύο τότε ένα μετέπειτα και αναφέρεται στην κατοπινή φιλία της με τη Μελίνα Μερκούρη:

«Μεγάλωσα. Τα πόδια μου δεν έγιναν μακριά και λεπτά κι ούτε κατόρθωσα ποτέ να τα βάζω με χάρη το ένα πάνω στο άλλο. Πού να φανταζόμουνα όμως πως ύστερα από πολλά χρόνια θα συνδεόμουνα με τη Μελίνα Με μια βαθιά κι αληθινή φιλία,» Και συνεχίζει επανερχόμενη πάλι στο τότε: «Αυτό ήτανε το μόνο θέατρο που είχαμε δει, μα εγώ τουλάχιστον δεν μπορούσα να τους διηγηθώ την υπόθεση γιατί το μόνο που κοίταζα ήτανε το κορίτσι με τα μελιά μάτια...» .

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, στο *Με μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο* η Άλκη Ζέη χρησιμοποιεί την τεχνική του εγκιβωτισμού με τη βοήθεια συνειρμών, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με την ιστορία της ωραίας καμπαρντίνας του Νίκου Γκάτσου που είχε χαρίσει το 1944 στη Λενούλα Ζέη για να μην κρυώνει:

« ο Γκάτσος φτώχυνε»

και πιο κάτω:

«περπατούσε όμως πάντα με αέρα πρίγκιπα κι η Λενούλα καμάρωνε δίπλα του με μια δική του καμπαρντίνα που της χάρισε, γιατί είχε πλυθεί στη σκάφη και τα μανίκια της φτάσαν στους αγκώνες».

κι έπειτα με πλάγια τυπογραφικά παραθέτει γεγονότα που συνέβησαν πολλά χρόνια αργότερα και αφορούσαν σε προσωπικές ιστορίες ατόμων της οικογένειας της συγγραφέως στις οποίες όμως θα λέγαμε ότι πρωταγωνιστούσε αυτή η καμπαρντίνα του Γκάτσου :

«Αν ήμουνα Γκόγκολ θα έγραφα ολόκληρο μυθιστόρημα, όπως εκείνος έγραψε Το παλτό».

«Η καμπαρντίνα ταξίδεψε στη Σουηδία» στο σπίτι του αδελφού του Γιώργου κι όταν, μετά από πολλά χρόνια, η συγγραφέας βρέθηκε εκεί τη βρήκε:

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

«Και στο βάθος βρήκα την καμπαρντίνα του Γκάτσου!»

Η καμπαρντίνα κατέληξε στη Στοκχόλμη του 2013, σε πακέτο βοήθειας για τους πρόσφυγες:

«Μείναμε στο σπίτι του. Ήταν έτσι όπως το είχαμε αφήσει την τελευταία φορά που πήγαμε. Η ίδια ντουλάπα. Την άνοιξα να κρεμάσω τα ρούχα μου και θυμήθηκα την καμπαρντίνα του Γκάτσου. Έψαξα μα δεν την βρήκα, ... Ρώτησα τ' ανίψια μου τι κάνανε τα ρούχα της μητέρας τους και μου είπαν πως τα έδωσαν στους πρόσφυγες. Και είπα τώρα μήπως στους δρόμους της Στοκχόλμης συναντούσα κανένα Πακιστανό ή Βιετναμέζο να κυκλοφορεί με την καμπαρντίνα του Γκάτσου».

Μια αυτοβιογραφία που αναφέρεται όχι μόνο σε βιώματα του μακρινού παρελθόντος αλλά καταλήγει να μιλάει ακόμα και για βιώματα της σημερινής, σύγχρονης εποχής.

Μια αυτοβιογραφία που δεν παραθέτει μόνο ιστορικά γεγονότα και δεν παρουσιάζει μόνο πρόσωπα αλλά αναζητά μέσα στα γεγονότα και στα πρόσωπα τις αιτίες, τις συνέπειες, τα λάθη και τα σωστά με τρόπο αντικειμενικό, με θάρρος και αλήθεια. Γιατί ο δρόμος που παίρνει ο καθένας μας¹⁰ δημιουργείται από ένα περίπλοκο συνδυασμό τυχαίων γεγονότων αλλά και κρίσιμων επιλογών. Και για αυτές τις επιλογές που η Άλκη Ζέη πήρε με «ανοιχτά τα μάτια της ψυχής» δεν μετανιώνει ούτε στιγμή. Αυτό είναι το δικό της «μέγιστον μάθημα» που μας το προσφέρει με το σύνολο του έργου της και πιο πολύ με την αυτοβιογραφία της.

¹⁰ Ντουσιά Χ. πρόλογος με τίτλο «Το μέγιστον μάθημα της Άλκης Ζέη» στο *Με Μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο*.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όλα όσα αναφέρουμε στα προηγούμενα, αποκαλύπτουν και συνιστούν τη δυναμική της αυτοβιογραφικής γραφής της Άλκης Ζέη. Μιας γραφής που καθόλου δεν αποτελεί μια ευθύγραμμη εξιστόρηση γεγονότων και εμπειριών της ζωής της συγγραφέως. Αντιθέτως, πρόκειται για μια αντικειμενική αντίληψη του εαυτού της συνοδευόμενη (και αυτό είναι το πρωτοποριακό στοιχείο της γραφής της) από μια αυτοανάλυση και αυτοκριτική. Από το σχολιασμό του ίδιου της του εσώτερου εαυτού.

Πράγματι, η έρευνα του βιβλίου που έγραψε με *Μολύβι Φάμπερ* η Άλκη Ζέη, ανέδειξε τον πολύ πρωτοποριακό τρόπο συγγραφής μιας αυτοβιογραφίας και συνίσταται αφενός στην ανασύσταση μιας σειράς ιστορικών γεγονότων με τη χρήση διαφόρων τεχνικών της αφηγηματολογίας και αφετέρου στον αναστοχασμό των γεγονότων αυτών και των συνεπειών τους, με τη χρήση της τεχνικής της μετακίνησης μπροστά και πίσω στο χρόνο.

Εντοπίσαμε μέσα στο κείμενο τις αφηγηματικές τεχνικές που χρησιμοποιεί η συγγραφέας όπως είναι ο εγκιβωτισμός, η έντεχνη ενσωμάτωση διακείμενων, ο εσωτερικός μονόλογος, η ένθεση αλληλογραφίας, οι εναλλαγές πρωτοπρόσωπου-τριτοπρόσωπου αφηγητή, οι

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

πολλαπλές οπτικές γωνίες θέασης των γεγονότων, η χρήση του χρόνου μέσα από επιταχύνσεις, αναδρομές και προαγγελίες γεγονότων, τα σχόλια, οι κινηματογραφικοί διάλογοι και οι περιγραφές, κυρίως όμως η διαγραφή των χαρακτήρων, η δυναμική εξέλιξη της πλοκής και η πολυσήμαντη χρήση της παραστατικής γλώσσας.

Γνωρίσαμε τα πρόσωπα και τις ιστορίες τους και διαπιστώσαμε την αντικειμενικότητα της αφήγησης μέσα από κατοπινές συνεντεύξεις και άλλες πηγές. Διαπιστώσαμε ότι στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία της Άλκης Ζέη το ύφος της γραφής ταιριάζει απόλυτα με το ήθος του προσώπου. Εξαιρετικά καλλιεργημένο γούστο που απεχθάνεται το στόμφο και την επιμελημένη πόζα. Εκφραστική λιτότητα και νοηματική διαύγεια που πηγάζει από μια καλά αφομοιωμένη γνώση. Σωστή κρίση που πατάει πιο πολύ στη διαίσθηση και την παρατήρηση και λιγότερο στη λογική των αναλύσεων. Βίωμα της ιστορίας που βαθαίνει την προοπτική της. Απροσποίητη κουβέντα που μεταγγίζεται στη ζωντάνια των διαλόγων της. Χαρά της ζωής που συνδυάζεται με τη χαρά της γραφής και φθάνει αβίαστα στον αναγνώστη. Σπάνια αίσθηση του χιούμορ. Η συγγραφέας κινήθηκε με δικαιοσύνη και σεβασμό ανάμεσα στις σκοτεινές και τις φωτεινές περιοχές της μνήμης και μας έδωσε ένα όμορφο αφήγημα που δεν μας τέρπει απλά, αλλά μας εμπυχώνει και μας δίνει τις αφορμές για να σκεφτούμε πάνω στην ιστορία, αλλά και την προσωπική ευθύνη¹¹. Και μας έδωσε σαν αποτέλεσμα ένα κείμενο πέρα για πέρα αληθινό. Τόσο αληθινό που μοιάζει απλά αληθοφανές, όπως ένα μυθιστόρημα. Άλλωστε έτσι είναι και στην πραγματική ζωή όπου πολλές φορές μπορεί να συμβούν τόσο απίθανα γεγονότα, που ενώ είναι αληθινά, μοιάζουν να είναι φανταστικά και επινοημένα, όπως σε ένα μυθιστόρημα.

¹¹ Ντουνιά Χ. πρόλογος με τίτλο «Το μέγιστον μάθημα της Άλκης Ζέη» στο *Με Μολύβι Φάμπερ νούμερο δύο*.

Γ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΜΙΑΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΔΙΗΓΗΣΗΣ.

ΤΙΤΛΟΣ :

ΜΑΑΜΑΜΙΡΑΚΛΕ

-Χαίρετε! Καλώς ορίσατε ! Ελπίζω να είχατε καλό ταξίδι.

Ζαλισμένη καθώς ήμουν από τόσες ώρες ταξίδι, από τόσους ελέγχους, από τις ατέλειωτες ώρες αναμονής στα αεροδρόμια και απορροφημένη να κοιτάζω στα μάτια το κοριτσάκι μου που απολάμβανε τη βόλτα της πάνω στο καρότσι των αποσκευών, ξαφνιάστηκα όταν άκουσα το καλωσόρισμα στα Ελληνικά μετά από τόσο καιρό.

-Είμαστε.... Είμαι πολύ χαρούμενη που πατάω Ελληνικό έδαφος !

Κοίταξα τη γυναίκα που μας είχε πλησιάσει. Ήταν ψηλή και εύσωμη με ξανθά, σγουρά μαλλιά και όμορφο πρόσωπο, γύρω στα σαράντα. Φορούσε τζιν παντελόνι και χοντρό μπουφάν και κρατούσε ένα μικρό χαρτόνι που έγραφε το όνομά μου. Έξω θα' χει κρύο σκέφτηκα. Δεκέμβρη μήνα στην Ελλάδα έχει κρύο ενώ στην Αφρική

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

-Είμαι το ταξί που θα σας περίμενε στο αεροδρόμιο! Με έχει στείλει ο κύριος Ζήσης ο πρόεδρος!

-Ζήσης ; δεν ξέρω η θεία μουείπε πως θα μας περίμενε κάποιο ταξί. Πώς καταλάβατε πως είμαστε εμείς;

-Είδα το παιδάκι!

Ναι, σωστά! σκέφτηκα. Εκεί ήμουν μια Μουζούγκο μ' ένα παιδάκι, εδώ θα είμαι μια Ελληνίδα μ' ένα Αφρικανάκι. Όπου κι αν πάμε θα ξεχωρίζουμε τελικά και θα πρέπει ν' αρχίσω να συνηθίζω και σ' αυτό όπως και σε τόσα άλλα

-Ελάτε μαζί μου. Αφήστε να πάρω εγώ τις βαλίτσες σας και ακολουθήστε με εσείς με το παιδί! Το αυτοκίνητο δεν είναι μακριά.....

Πήρα το παιδί στην αγκαλιά μου και βγήκαμε γρήγορα από το χώρο των αφίξεων. Πράγματι το ταξί ήταν πολύ κοντά. Επιβιβαστήκαμε γρήγορα και καθώς ξεκινούσε το ταξίδι μας για το σπίτι, κοίταξα μια τη μικρή που ξάπλωσε δίπλα μου στο πίσω κάθισμα κρατώντας μου το χέρι και μια έξω να δω επιτέλους τον Αττικό ουρανό με το γαλάζιο χρώμα του που τόσο μου είχε λείψει! «Πατρίδα σαν τον ήλιο σου ήλιος αλλού δε λάμπει!». Πατρίδα σαν το φως σου, τέτοιο φως αλλού πουθενά ! Είχα φοβηθεί πως δε θα επέστρεφα ποτέ ! Κυρίως γιατί τα λεφτά μας είχαν σωθεί και οι πιστωτικές μου είχαν γεμίσει χρέη. Όταν πριν από καμιά ώρα οι ρόδες του αεροπλάνου της Λουφτχάνσα πατούσανε σε Ελληνικό έδαφος, είχα στο τσαντάκι μου 50 ευρώ, τρία εικοσαδόλαρα και λίγα Ουγκαντέζικα σελίνια, άχρηστα φυσικά, που αν δεν μας περίμενε το ταξί, έλπιζα πως θα μας έφταναν να φτάσουμε στη Χαλκίδα με συγκοινωνίες. Ευτυχώς μας σκέφτηκε η θεία. Αυτή πάντα με σκεφτόταν.

-Θα σου στείλω ταξί αρκεί να μου πεις ακριβώς την ώρα που θα προσγειωθείτε ! Και μην κάνεις κίνηση να πληρώσεις ! Εννοείται πως θα είναι πληρωμένο !

Δεν είχα πει τίποτα. Ένιωθα τόση ευγνωμοσύνη Τα τηλεφωνήματα της μου έδιναν θάρρος κάθε φορά

-Σε λίγο ερχόμαστε ελπίζω να είναι πριν τα Χριστούγεννα. Να κάνει η μικρή Χριστούγεννα στην Ελλάδα για πρώτη φορά.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Στην Ουγκάντα τώρα είναι καλοκαίρι. Τα λίγα ρούχα που φέραμε είναι καλοκαιρινά. Κρατήσαμε μόνο από ένα μπουφάν, ένα τζιν παντελόνι και ένα ζευγάρι παπούτσια. Όλα τα υπόλοιπα τα δώσαμε στη Μπάρμπαρα να τα πάει στα παιδιά στο χωριό..... Είναι περίεργο συναίσθημα να δίνεις τα υπάρχοντά σου, ενώ είσαι ακόμα ζωντανός και ξέρεις πως θα σου χρειαστούν, σε κάποιους που δε γνωρίζεις και ξέρεις πως τα χρειάζονται πιο πολύ από σένα.

Η Μπάρμπαρα ήθελε τόσο πολύ να έρθει μαζί μας Μα δε γινόταν. Δε γίνεται. Είναι σα να ζούμε σε δύο διαφορετικούς κόσμους. Οι 'πλούσιοι' και οι 'φτωχοί'. Δύο παράλληλα σύμπαντα που δεν επικοινωνούν και δε γίνεται να μπει ο ένας στο σύμπαν του άλλου. Να λοιπόν που γύρισα. Πέρασα για λίγο το τείχος που χωρίζει τους δύο κόσμους, έζησα για λίγο περίπου με τον τρόπο που ζουν οι άνθρωποι εκεί και τώρα ξαναγύρισα στο δικό μου κόσμο. Όμως τώρα πια έχω αλλάξει ίσως για πάντα..... Αυτή που έφυγε είναι μια άλλη από αυτή που γυρίζει Ήταν ένα ταξίδι ζωής που με σημάδεψε για πάντα.....

Κι ενώ το ταξί κατευθύνεται προς την έξοδο 8 της Αττικής Οδού, η μικρή μου σφίγγει το χέρι και τότε κοιταζόμαστε, τότε κοιτάζει έξω από το παράθυρο.

-Μαμά, τότε θα πάμε στην Ελλάδα;

- Φτάσαμε στην Ελλάδα μικρή μου! Αυτή είναι η Αθήνα και σε λίγο, σε μια ώρα θα είμαστε στο σπίτι μας στη Χαλκίδα!

-Είναι η Ελλάδα στη Χαλκίδα μαμά;

Αχ μικρούλα μου! Έχεις τόσα να μάθεις! Κοιτάζω έξω να δω αν έχει αλλάξει κάτι σ' αυτούς τους πέντε μήνες που έλειπα. Αναρωτιέμαι πώς θα είναι η καινούρια μας ζωή, πως θα νιώθει, αν θα της αρέσει, αν θα φοβάται.... Όπως τότε που την κρατούσα στην αγκαλιά μου πάλι στο πίσω κάθισμα ενός ταξί.....

20 Οκτωβρίου 2020, εν μέσω Κορωνοϊού, Καμπάλα, Ουγκάντα. Όχι ! Σ' ένα χωριό δύο ώρες μακριά από την Καμπάλα. Στο πίσω κάθισμα του ταξί όπως και τώρα. Την κρατούσα στην αγκαλιά μου και πάλευα να συναντηθούν τα βλέμματα μας, όμως εκείνη απέφευγε να με κοιτάζει στα μάτια κι από την αγωνία και το φόβο της ο ιδρώτας έσταζε χοντρές στάλες από το πρόσωπό της. Δε σκέφτηκα να της δώσω νερό. « Όταν έχεις μικρό παιδί, πρέπει να έχεις πάντα μαζί σου μια τσάντα με νερό, φαί, μια αλλαξιά ρούχα, πάμπερς, μωρομάντηλα,

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ένα μικρό παιχνιδάκι» έτσι έλεγε η Μαρία που όλα τα ήξερε. Τέλος πάντων εγώ όλα αυτά τα κατάλαβα πολύ αργότερα. Εκείνη την πρώτη μέρα που τους πήραμε από το ίδρυμα είχα πάρει μόνο μια αλλαξιά καινούρια ρούχα και μια μεγάλη πάνινη κούκλα μπαλαρίνα που αργότερα, πολύ αργότερα, η ‘Αντυ Ρότζι’ θα την ονόμαζε ‘Μπέμπε Μάρθα’ Εκείνη τη μέρα που πρωτοσυναντηθήκαμε, είδα, καθώς της έδινα την κούκλα, πως αυτή ήταν πιο μεγάλη από τη μικρούλα μου. Από τις φωτογραφίες που μου είχε στείλει η δικηγόρος, τη φανταζόμουν λίγα κιλά περισσότερο.... Τα ποδαράκια και τα χεράκια της ήταν τόσο λεπτά που έτρεμε. Στην αρχή νόμιζα από αδυναμία και πείνα τελικά κατάλαβα πως ίσως να ήταν κι από φόβο. Ένα τόσο δα μικρό, τόσο μόνο πλασματάκι στα χέρια μιας τελείως άγνωστης Μουζούνγκο, βγαίνει έξω από τον κλειστό κόσμο του ιδρύματος και κατευθύνεται στο άγνωστο και βλέπει για πρώτη φορά ότι υπάρχει κόσμος εκεί έξω. Ένας κόσμος απέραντος, παράξενος και τελείως άγνωστος που τον έβλεπε για πρώτη φορά ξαπλωμένη στο πίσω κάθισμα ενός ταξί. Εκείνη τη μέρα, αφού περάσαμε όλο το πρωινό μας σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες μαζί με τη δικηγόρο, όπου ετοιμάσαμε όλα τα απαραίτητα έγγραφα για τη διαμονή μας και τη μεταφορά των παιδιών εκτός ιδρύματος, μας παρέλαβε ο ταξιτζής για να μας πάει στο ίδρυμα. Θα φτάναμε απόγευμα γύρω στις 5 κουρασμένοι, πεινασμένοι, ζαλισμένοι από τη ζέστη και το κυκλοφοριακό χάος που επικρατούσε στους δρόμους. Όμως στην Αφρική δεν ξέρεις τι μπορεί να συμβεί από τη μια μέρα στην άλλη γι αυτό έπρεπε να τελειώσει αυτή η δουλειά. Έτσι μας είχε συμβουλέψει η δικηγόρος. Στα επόμενα χρόνια κατάλαβα πως είχε απόλυτο δίκιο....

Ήταν μια μεγάλη αίθουσα στρωμένη με άσπρα πλακάκια που έλαμπαν από καθαριότητα. Στους τοίχους αφίσες με φιγούρες ηρώων του Ντίσνεϋ, ένα χαμηλό, στρογγυλό, πλαστικό μπλε τραπεζάκι και γύρω-γύρω χρωματιστές, πλαστικές παιδικές καρεκλίτσες. Όμως όλα τα παιδάκια κάθονταν στο πάτωμα σ’ ένα μεγάλο κύκλο. Τα μικρά μέσα σε ριλάξ τα μεγαλύτερα το ένα δίπλα στο άλλο. Δεν έμοιαζε να παίζουν και πολύ μεταξύ τους άλλωστε δεν υπήρχε κανένα παιχνίδι στην αίθουσα εκτός από ένα μικρό κιτρινωπό, ζωντανό γατάκι που τα παιδιά του συμπεριφέρονταν όπως αν ήταν παιχνίδι.

Δύο κοριτσάκια έως δέκα χρόνων μου έφεραν τη Μικρούλα μου και μου είπαν πως της είχαν εξηγήσει ότι θα έρθει να την πάρει η μαμά της. Την κοίταξα, και μου φάνηκε τόσο μικροσκοπική! Τα μαλλιά της πολύ κοντά, σχεδόν ξυρισμένα, φορούσε κάτι τεράστια

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ρούχα! Όμως κι αυτά που της είχα φέρει μεγάλα της ήταν και επιπλέον δεν ήξερα να την ντύσω. Φοβόμουν έτσι μικρή που ήταν μήπως της κάνω κακό. Νόμιζα πως είχαν κάνει λάθος, πως το παιδί που είχα μπροστά μου δεν ήταν το ίδιο με το παιδί που έβλεπα στις φωτογραφίες. Εκείνη πάλι με κοιτούσε χωρίς να αντιδρά καθόλου. Δεν έκλαιγε, δε γελοούσε, δεν αντιστεκόταν σε τίποτα, δεν άνοιξε καθόλου το στόμα της. Τα χειλάκια της ήταν σφιγμένα για τις επόμενες δέκα μέρες που είμαστε μαζί. Με το ζόρι άνοιγε το στόμα της για να φάει κάτι ή να πει νερό και πάλι βυθιζόταν στη σιωπή της. Τα κοριτσάκια με βοήθησαν να τη ντύσω, δηλαδή αυτά την έντυσαν κι ύστερα την πήρα αγκαλιά κι εκείνη πήρε αγκαλιά την κούκλα της και βγήκαμε στον κήπο του ιδρύματος. Ένας πολύ περιποιημένος κήπος με γκαζόν και πανύψηλα δέντρα που κατέληγε σε κτήμα όπου εκτός από ένα μεγάλο περιβόλι, υπήρχαν ξέχωρα μικρές μάντρες με κότρες, γαλοπούλες και κατσικάκια. ‘Προσπαθούμε να έχουμε κάποια αυτονομία στη σίτιση των παιδιών’, μας είχε πει η κοπέλα που μας υποδέχτηκε, αν και οι άλλοι γονείς που είχαν δει το χώρο, έλεγαν πως τα παιδιά τρώνε μόνο ρύζι και ένα κίτρινο χυλό από καλαμποκάλευρο. Την κρατούσα για πρώτη φορά στην αγκαλιά μου κι ένιωθα την καρδιά της να χτυπάει τόσο δυνατά σα φοβισμένο πουλάκι, δεν ήξερα σε τι γλώσσα να της μιλήσω, δεν ήξερα τι να κάνω για να της δείξω τη χαρά μου κι έβαλα τα κλάματα από χαρά, από αμηχανία δεν ξέρω κι εγώ από τι. Ο οδηγός που με είδε απόρησε :

-Γιατί κλαίς;

-Από χαρά!

-Είναι δυνατόν να κλαις από χαρά;

Το πρωί της επομένης, της πρώτης μέρας που θα ξυπνούσαμε μαζί, όταν άνοιξα τα μάτια μου, την είδα να κοιμάται δίπλα μου μέσα στην κούνια της, το κεφαλάκι της γερμένο προς τα πίσω όπως τα βρέφη, μου φάνηκε πως έβλεπα ένα όνειρο χωρίς τέλος. Το ταξίδι της επιστροφής από το ίδρυμα στην Καμπάλα μου είχε φανεί ατελείωτο. Στην αρχή το ταξί ακολούθησε έναν πολύ μακρύ χωματόδρομο γεμάτο λακκούβες, που περνούσε ανάμεσα από τεράστιες μπανανιές και μικρές πλινθόκτιστες καλύβες με σκεπή από χόρτο, έξω από τις οποίες έπαιζαν χωμένα στη λάσπη μικρά παιδάκια. Μετά βγήκαμε στον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε στην Καμπάλα. Πανύψηλα δέντρα και μια οργιώδης βλάστηση. Μια

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

καταπράσινη χώρα. Παντού φυτείες από μπανανιές, καμίνια για κάρβουνο και πλίνθοι απλωμένοι που ξεραίνονταν στον ήλιο για να γίνουν τούβλα για χτίσιμο σπιτιών. Όταν πλησιάσαμε στην πρωτεύουσα παράγκες, άλλες πλινθόκτιστες κι άλλες τσίγκινες στημένες κατά μήκος του δρόμου. Κάποιες από αυτές ήταν μικρομάγαζα που πουλούσαν από κινητά μέχρι τρόφιμα, ρούχα και παπούτσια. Μας προσπερνούσαν κάτι περίεργα μικρά, κίτρινα λεωφορειακία με λίγες θέσεις που ήταν ασφυκτικά γεμάτα με ανθρώπους και αποσκευές και τα αποκαλούσαν ‘ταξί’ παρόλο που έκαναν στάσεις όπως τα δικά μας λεωφορεία. Γιατί βέβαια ταξί σαν το δικό μας μόνο οι ξένοι μπορούν να πάρουν. Για τους Αφρικανούς αδύνατον! Όταν μπήκαμε στην Καμπάλα, το αυτοκίνητο άρχισε να κινείται όλο και πιο αργά. Κυκλοφοριακό χάος. Παντού κόσμος, αυτοκίνητα και μηχανάκια τα περίφημα Μπόντα-Μπόντα που έρχονταν απ’ όλες τις κατευθύνσεις με ταχύτητα. (Οι Ουγκαντέζοι πάνω σ’ ένα Μπόντα μπορούν να κουβαλήσουν όλο το νοικοκυριό και την οικογένειά τους μαζί, για λίγα μόνο σελίνια). Άνθρωποι φορτωμένοι με κάθε λογήςπραμάτειες άνδρες, γυναίκες και παιδιά που πουλούσαν από παπούτσια, μέχρι φρούτα και λάστιχα αυτοκινήτων εκεί, στη μέση του δρόμου. Μας χτυπούσαν το τζάμι του αυτοκινήτου, χαιρετούσαν τα παιδιά και μας έδειχναν τα εμπορεύματα τους για να ψωνίσουμε. Στις άκρες του δρόμου, κάτι σαν χωμάτινο πεζοδρόμιο ας πούμε, περπατούσαν κάθε λογής άνθρωποι, γυναίκες που στην πλάτη κουβαλούσαν το μωρό τους τυλιγμένο σ’ ένα πολύχρωμο κομμάτι ύφασμα που είχαν δέσει στη μέση τους κι άλλες που στο κεφάλι τους είχαν ένα μεγάλο καλάθι γεμάτο φρούτα ή κάποιο άγνωστο, βαρύ αντικείμενο τυλιγμένο σε μαύρη, πλαστική σακούλα. Περπατούσαν ευθυτενείς κι ανάλαφρες κι έτσι όπως τις έβλεπες ψιλόλιγνες, ντυμένες με πολύχρωμα, μακριά αφρικάνικα ρούχα, θαύμαζες που καθόλου δεν υπέφεραν αλλά έμοιαζαν να περπατούν σε πασαρέλα. Παντού φωνές, μουσικές, φασαρία, μικρές λαϊκές αγορές που τα φρούτα και τα τρόφιμα ήταν στημένα κάτω στο χώμα σε πολλά μικρά πυργάκια: ανανάδες, μάνγκο, πατάτες, καρπούζια, ντοματάκια, αυγά, κότες, κοτοπουλάκια, κατσικάκια, όλα δίπλα σε λασπόδρομους κοντά σε μικρά ρέματα γεμάτα σκουπίδια όπου έβοσκαν κάτι τεράστια, άσχημα πουλιά με ψηλά πόδια και μεγάλο ράμφος κάτω από το οποίο κρεμόταν κάτι σαν μεγάλη φούσκα, όχι αρπακτικά δεν ήταν, αλλά σίγουρα ήταν πολύ ενοχλητικά. Ούτε που είχα ξαναδεί τέτοια πουλιά, ούτε ήξερα τι είδος ήταν. Ήταν και κάτι πανέμορφοι πελαργοί που πετούσαν ψηλά πάνω από την πρωτεύουσα πάνω από όλο αυτό το πολύχρωμο και πολύβουο ανθρωπομάνι κι είχαν τις φωλιές τους στα ψηλά δέντρα. Νόμιζα πως

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

βρισκόμουν σ' έναν άλλο κόσμο : ούτε μάσκες για Κορωνοϊό, ούτε μέτρα προστασίας, ούτε πλύσιμο χεριών και αποστάσεις. Μόνο το βράδυ μετά τις 9 και μέχρι τις 5 το πρωί υπήρχε απαγόρευση κυκλοφορίας νομίζω πιο πολύ λόγω του καθεστώτος που κυβερνούσε τη χώρα δικτατορικά ή όπως αλλιώς το λένε στην Αφρική.

‘Οι άνθρωποι στην Αφρική ζούμε από τύχη ή επειδή το θέλει ο Θεός’. Έτσι μου είχε πει η Μαρία που τα ήξερε όλα και σ’ αυτό θα πρέπει να παραδεχτώ πως είχε δίκιο!

Φτάσαμε στο ξενοδοχείο λίγο πριν τις οκτώ το βράδυ και είχε πια νυχτώσει. Σ’ αυτό το μέρος του πλανήτη νυχτώνει όλο το χρόνο λίγο μετά τις 7 το απόγευμα και ξημερώνει πάντα λίγο μετά τις 7 το πρωί. Όλο το χρόνο η μέρα και η νύχτα έχουν περίπου από 12 ώρες η καθεμιά. Είμαστε στον Ισημερινό της γης! Αυτό και πάλι το κατάλαβα αργότερα γιατί εκείνη την ώρα η κούραση και η συναισθηματική μου φόρτιση δε μου επέτρεπαν να κάνω τέτοιες διαπιστώσεις.

Την πήρα στην αγκαλιά μου και ανεβήκαμε στο διαμέρισμά μας κατάκοπες και καταϊδρωμένες. Τότε μόνο σκέφτηκα να της δώσω να πει νεράκι. Χριστέ μου! δεν έχω ξαναδεί ένα τόσο μικρό παιδάκι να αδειάζει με τόση γρηγοράδα και τέτοια ευχαρίστηση ένα μισόλιτρο μπουκαλάκι δροσερό νερό! Απορούσα πως χώρεσε τόσο νερό μέσα στην τόσο μικρή κοιλίτσα της! Και τώρα τι τρώμε; Μπισκότα ελληνικά! Ευτυχώς είχα ρίξει αρκετά μέσα στη βαλίτσα μου. Μπισκότα! Στην Ουγκάντα δεν υπάρχει μεγαλύτερη λιχουδιά για τα παιδάκια! Και δεν υπάρχει καλύτερο παιχνίδι από ένα λαστιχένιο μπαλόνι. Αυτά τα κατάλαβα τις επόμενες μέρες όταν μετά την Κυριακάτικη λειτουργία στο ναό της Παναγίας ο πάτερ Αντώνιος μάζεψε τα παιδιά (απορούσα πού βρέθηκαν τόσα πολλά παιδιά που όλα κοινώνησαν) και τους μοιράσαμε μπαλόνια, μπισκότα, τετράδια και μολύβια.

Την έβαλα στην κούνια της και κοιμήθηκε σχεδόν αμέσως αγκαλιά με το μπουκαλάκι του νερού, το κουτί με τα υπόλοιπα μπισκότα και μια μισοφαγωμένη μπανάνα που δεν έλεγε να τα αφήσει από τα χεράκια της, ενώ η αγωνία εξακολουθούσε να είναι εμφανής στο πρόσωπό της και τα χειλάκια της ήταν ακόμα σφιγμένα. Σα να έκανε κουράγιο και υπομονή ν’ αντέξει μια τρομακτική πραγματικότητα. Κοιμήθηκα κι εγώ σχεδόν αμέσως κοιτάζοντάς την συνεχώς και το πρωί ξύπνησα στην ίδια στάση που είχα πέσει. Έφτιαξα τον ελληνικό μου (τρία σακούλια είχα πάρει μαζί και το ένα το έκανα δώρο στον πάτερ Αντώνιο. Που να βρεις

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ελληνικό καφέ στην Ουγκάντα;) και βγήκα να τον πιω στο μπαλκόνι απολαμβάνοντας τη θέα. Ακριβώς από κάτω μου η πισίνα του ξενοδοχείου και γύρω-γύρω ο κήπος, καταπράσινος, με θεόρατα δέντρα πάνω στα οποία φύλιαζαν πουλιά, άλλα μαύρα με κόκκινο στις φτερούγες, ή με μεγάλο κίτρινο, γαμψό ράμφος κι άλλα μικρότερα, πολύχρωμα που έβγαζαν δυνατές και αλλόκοτες φωνές καθώς πετούσαν από δέντρο σε δέντρο. Έξω από το μεγάλο μαντρότοιχο του ξενοδοχείου απλωνόταν το πάρκο του γκολφ με πράσινο γρασίδι και μεγάλα δέντρα και πέρα μακριά στο βάθος, έβλεπες τα ψηλά κτίρια της πρωτεύουσας. Ορίζοντας, σαν αυτόν που έχουμε στην Ελλάδα, σ' αυτό τον τόπο δε φαινόταν πουθενά, ούτε είδα ποτέ την Ανατολή ή τη Δύση του ήλιου. Μήπως τελικά η Ελλάδα είναι το μπαλκόνι της Γης απ' όπου βλέπεις πάντα πέρα, μακριά και μπορείς να ονειρεύεσαι πως κάτι υπάρχει πέρα από τη γραμμή του ορίζοντα;

Η ώρα περνούσε κι έκανα όσο μπορούσα ησυχία για να μην ξυπνήσει το παιδί, μέχρι που κατά τις 11 αποφάσισα να δω αν είναι καλά. Έσκυψα πάνω από την κούνια της και είδα πως τα μάτια της ήταν ορθάνοιχτα! Ήταν ξαπλωμένη ανάσκελα, ακίνητη και βουβή! Απορούσα πως ένα παιδί ξυπνάει χωρίς να φωνάζει, χωρίς να κλαίει, χωρίς να αντιδρά σε τίποτα. Έμοιαζε σα να μπορούσε να μείνει εκεί όλη μέρα, έτσι ακίνητη και βουβή κι αν δεν πήγαινα να τη σηκώσω από την κούνια δε θα ζητούσε να σηκωθεί! Την πήρα αγκαλιά, της μιλούσα σιγά κι όσο πιο γλυκά μπορούσα στα ελληνικά κι ας ήξερα πως δεν καταλάβαινε τίποτα, της σιγομουρμούριζα παιδικά τραγουδάκια, τίποτα! Έμοιαζε να φοβάται εκτός από εμένα και την άγνωστη γλώσσα που άκουγε! Έχει κατάθλιψη, σκέφτηκα. Μα μπορεί να έχει κατάθλιψη ένα παιδί; Αποφάσισα να βγούμε από το δωμάτιο να βρούμε κάποιον να της μιλήσει λουγκάντα κι άρχισα να την ντύνω βιαστικά. Παρατήρησα πως τα πόδια της έτρεμαν και δε μπορούσε να σταθεί όρθια, μου φάνηκε κάπως ζεστή κι εκεί που άρχισα να ψάχνω στη βαλίτσα μου για το θερμόμετρο, βλέπω ξαφνικά να εκτοξεύεται στον τοίχο μια ρουκέτα εμετός! Παναγιά μου! Το παιδί είναι άρρωστο! Την πήρα πάλι αγκαλιά και μου φάνηκε πως το στήθος της έβραζε σα να είχε κρυώσει. Στο γιατρό! Δε μπορεί, θα βρούμε ένα γιατρό. Πήρα το σάκο μου με τα απαραίτητα στην πλάτη, το παιδί αγκαλιά, κατεβήκαμε στην αυλή του ξενοδοχείου και πήγαμε στη ρεσεψιόν.

-Υπάρχει κάτι να δώσω στο παιδί γιατί δεν είναι και πολύ καλά, λίγο τσάι ίσως και κάτι να φάω για πρωινό;

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Η κοπέλα μου έδειξε πολύ ευγενικά τη σκάλα και μου είπε πως ο Πήτερ θα φροντίσει για το πρωινό μας. Ο Πήτερ ! Σοφός άνθρωπος αν και πολύ νέος! Θα γινόταν σύντομα ο πρώτος καλός μας φίλος. Οι Ουγκαντέζοι είναι άνθρωποι φιλοσοφημένοι, σιωπηλοί, υπομονετικοί, αργοί στις κινήσεις τους, μοιάζει να ζουν την κάθε στιγμή της ζωής τους χωρίς να ανησυχούν αν θα τα προλάβουν όλα. Ή ότι έχουν πάθει τόσα πολλά στη ζωή τους που έχουν μάθει να δέχονται στωικά ότι κι αν τους τύχει. Όποια δουλειά κι αν κάνουν, ακόμα και την πιο απλή όπως το πλύσιμο ενός αυτοκινήτου, τη θεωρούν πολύ σημαντική και την κάνουν με κινήσεις αργές που θυμίζουν ιεροτελεστία. Και είναι πάντα ήρεμοι. Δεν είδα πολλούς γέρους στην Ουγκάντα. Ο μέσος όρος ηλικίας στη χώρα είναι τα 15 έτη! Α, ναι! γνώρισα έναν ηλικιωμένο Ουγκαντέζο! Ήταν αρχηγός της φυλής ή ότι ήταν αυτός ο παππούς που μου έφερε η Δικηγόρος στο διαμέρισμά μου την πρώτη μέρα που έφτασα για να με γνωρίσει και να του επιδώσω τα διαπιστευτήριά μου. Έτσι το κατάλαβα μετά που σκεφτόμουν τι νόημα είχε αυτή η επίσκεψη. Κάτι σαν επίσημο καλωσόρισμα και γνωριμία με μια μουζούγκο (εμένα δηλαδή). Στην Ουγκάντα τηρούν πολύ τις παραδόσεις και τα έθιμα, σέβονται την οικογένεια και τιμούν όσους θεωρούνται ταξικά ανώτεροι. Έχουν Καμπάκα, δηλαδή βασιλιά, κι ας είναι μόνο διακοσμητικό στοιχείο. Αυτός ο παππούς-αρχηγός λοιπόν, ήταν απίστευτα αδύνατος φορούσε ένα πολύ βρώμικο καφέ κοστούμι μέσα στο οποίο έμοιαζε να πλέει κι ένα άσπρο πουκάμισο ακόμα πιο βρώμικο. Δε μου απεύθυνε καθόλου το λόγο, ούτε καν με κοίταξε όσο έμεινε στο διαμέρισμά μου. Τον συνόδευε ένας νεαρός που είχε ρόλο βοηθού - μεταφραστή ο οποίος υποθέτω πως θα του εξήγησε το λόγο για τον οποίο είχα έρθει στη χώρα, πόσο θα μείνω από πού έρχομαι, τέτοια πράγματα. Μιλούσαν πολύ ήρεμα και χαμηλόφωνα, σχεδόν ψιθυριστά. Απορούσα πως καταλάβαιναν ο ένας τον άλλο. Πάντως η εικόνα αυτού του ανθρώπου πραγματικά μου προκάλεσε πολιτισμικό σοκ.

Τόσο αδύνατος σαν τον παππού ήταν κι ο φίλος μας ο Πήτερ αλλά νέος, μέχρι σαράντα, μέτριο ανάστημα, όπως οι πιο πολλοί Ουγκαντέζοι, καραφλός, με μεγάλα μάτια γεμάτα καλοσύνη και πλατύ χαμόγελο που φώτιζε το πρόσωπό του. Φορούσε μια κατάλευκη κοντή μπλούζα πάνω από τα ρούχα του όπως αυτή που φορούν οι σεφ, και ευτυχώς μιλούσε Λουγκάντα! Μόλις μας είδε κατάλαβε αμέσως γιατί στο ξενοδοχείο αυτό έμεναν πολλοί Έλληνες που έρχονταν στην Ουγκάντα για να υιοθετήσουν παιδάκια.

-Good morning. How are you?

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Τον παρακάλεσα να της μιλήσει Λουγκάντα να τη ρωτήσει αν πονάει κάπου κι αν θέλει να φάει κάτι. Τηνπήρεαγκαλιάκαι τη σήκωσε ψηλά να την παίζει.

-What is her name?

-Miracle!

-WASUZE OTYA, MIRACLE! OLI OTYA? OLIBULUNGI? MIRACLE! MIRACLE!

Τη ρωτούσε τι θέλει να φάει κι έδειχνε να τον καταλαβαίνει κι ας μην αντιδρούσε γιατί τα μάτια της έλαμπαν για πρώτη φορά και το βλέμμα της είχε ζωηρέψει. Χάρηκα κάπως, του εξήγησα πως μόλις εχθές την πήρα από το HOME, πως είμαι από την Ελλάδα, πως ανησυχώ μήπως είναι άρρωστη και θα την πάω στο γιατρό. Κατάλαβε αμέσως, την άφησε στην αγκαλιά μου και έτρεξε να μας φτιάξει πρωινό. Κάλεσα τη Δικηγόρο, της εξήγησα πως θέλω να πάω το παιδί στο KAMPALAHOSPITAL που ήταν λίγα μέτρα πιο πέρα από τη βορινή πύλη του ξενοδοχείου και θα πηγαίναμε με τα πόδια.

– No! You better go to Nakassero Hospital! Ακούστηκεφωνήτηςπολύάνησυχη.

– Μα πως; Χρειάζομαι ταξί και που θα το βρω; Δε θέλω έναν άγνωστο.

– Θα σου στείλω τον Erisa !

Otaxidriver που είχαμε εχθές! οκ μια χαρά ! Ο δεύτερος φίλος που κάναμε στην Ουγκάντα. Ένα όμορφο παλικάρι είκοσι έξι χρονών που είχε τελειώσει το College στα οικονομικά, πράγμα πολύ δύσκολο για έναν Ουγκαντέζο. Θα μπορούσε να δουλεύει πχ σε τράπεζα αλλά είχε δικό του ταξί κι έβγαζε ένα πολύ καλύτερο μεροκάματο για να ζει την οικογένειά του χωρίς αφεντικά πάνω από το κεφάλι του. Οι πελάτες του ήταν ξένοι που έρχονταν στη χώρα για δουλειές ή τουρισμό και πλήρωναν καλά. Ήταν αδύνατος, κανονικού αναστήματος με ένα πολύ λεπτό μουστάκι, και σγουρά μαλλιά, φορούσε πάντα πεντακάθαρα, μοντέρνα, αθλητικά ρούχα και μεγάλες παντόφλες σαν αυτές που φορούν οι άντρες στην παραλία το καλοκαίρι στη Ελλάδα. Είχε πολύ καλό χιούμορ, πολύ έξυπνος, πολύ καλός οδηγός, γνώριζε την πόλη σπιθαμή προς σπιθαμή, δεν αργούσε ποτέ, μιλούσε Λουγκάντα και αγγλικά και τα δύο σαν μητρικές γλώσσες και γενικά μπορούσες να τον εμπιστευτείς και να νιώθεις σιγουριά όσο τον είχες μαζί σου.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Όταν έμαθε ο Ερίσα πως το κοριτσάκι που είχαμε πάρει από το ΗΟΜΕτην προηγούμενη μέρα ήταν άρρωστο, ήρθε αμέσως στο ξενοδοχείο, μας μετέφερε στο Nakasserο και έμεινε στο παρκινγκ να μας περιμένει γιατί το τηλέφωνό μου δε λειτουργούσε και δεν είχα ακόμα τη νίσα μου για να ενεργοποιήσω Ουγκαντέζικο νόμισμα. Έτσι βρεθήκαμε στην αίθουσα αναμονής της παιδιατρικής μαζί με πολλές μαμάδες που είχαν φέρει τα παιδάκια τους. Στην Ουγκάντα μια επίσκεψη σε οποιοδήποτε γιατρό κοστίζει όσο στην Ελλάδα δηλαδή 30 ευρώ περίπου. Το θέμα είναι ότι 30 τριάντα ευρώ στην Ουγκάντα είναι πάρα πολλά λεφτά αν σκεφτεί κανείς ότι ο μηνιαίος μισθός του δασκάλου είναι περίπου ογδόντα δολάρια. Γι αυτό και οι πιο πολλές γυναίκες γεννούν μόνες τους, χωρίς γιατρό και γενικά το να πας στο γιατρό, για οποιοδήποτε λόγο, είναι πολυτέλεια. Κι αν πεις για παυσίπονα; Οι κοπέλες που δούλευαν στο ξενοδοχείο όταν πονούσε πχ το κεφάλι τους, μου ζητούσαν ένα παναντόλ και ένα δεύτερο για να έχουν την επόμενη φορά που θα τους χρειαζόταν. Όλα αυτά τα λέγαμε με την Esther. Δασκάλα, κόρη δασκάλου, πολύ σοβαρή, ευγενική και γλυκιά κοπέλα, από πολύ καλό σπίτι με αυστηρές αρχές, έκανε babysitting σε παιδιά ξένων για να πάρει περισσότερα από το μισθό της.

Κρατούσα το παιδί στην αγκαλιά μου και παρακαλούσα από μέσα μου την Παναγία όσο πιο θερμά μπορούσα να είναι καλά, να βρούμε ένα γιατρό να μας βοηθήσει, να μην έχει κάτι κακό κι εκτός από τον κορωνοϊό ένα σωρό τρομερές αρρώστιες περνούσαν από το μυαλό μου: κωρονοϊός, μαλάρια, κίτρινος πυρετός, έιτς... Κι ότι άλλη ασθένεια υπάρχει στην Αφρική και για μας τους «των ανεπτυγμένων χωρών» κατοίκους είναι άγνωστη. Παρατηρούσα τις άλλες μαμάδες στην αίθουσα: οι πιο πολλές φορούσαν κατάμαυρες κελεμπιές και φερετζέδες ή τουρμπάνια και πολύχρωμα μακριά αφρικάνικα ρούχα.

-Αυτές που ντύνονται έτσι ή με τουρμπάνι και κανονικά ρούχα, όπως η Δικηγόρος, είναι μουσουλμάνες. Μου είχε πει η Μπάρμπαρα.

Στην Ουγκάντα οι πιο πολλοί είναι μουσουλμάνοι αλλά υπάρχουν εξίσου πολλοί προτεστάντες κι έπειτα καθολικοί και Ορθόδοξοι. Τον ορθόδοξο μητροπολιτικό ιερό ναό του Αγίου Νικολάου Καμπάλας τον έχουν χτίσει Έλληνες που έζησαν εκεί. Πήγαμε δύο, τρεις φορές στην Κυριακάτικη λειτουργία που γινόταν στα Λουγκάντα αλλά ακούγονταν και πολλές προσευχές στα Ελληνικά. Δεν έχω ζήσει πιο καταναυτικές λειτουργίες σε έναν πολύ απλό, φτωχό ναό, χωρίς τοιχογραφίες και σκαλιστό τέμπλο. Ούτε κεριά δεν είχαν ν'

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

ανάψουνκι οι λίγες εικόνες που υπήρχαν είχαν έρθει από Ελλάδα . Όμως όλοι έψελναν με πολύ γλυκές φωνές με τη συνοδεία αρμόνιου κι όλα τα παιδάκια κοινωνούσαν και ήταν πολλά και όλοι, μα όλοι, χαμογελούσαν πλατιά με καλοσύνη, αγάπη και ανεκτικότητα. Στη χώρα αυτή επικρατεί γενικά ελευθερία συνειδήσεως και ανεκτικότητα. Σαράντα εκατομμύρια Ουγκαντέζοι, ο καθένας με το δικό του πιστεύω συνυπάρχουν, συνεργάζονται, είναι γείτονες, φίλοι, συνάδελφοι και κανείς δεν δυσανασχετεί με κανέναν ούτε αναφέρουν ο ένας στον άλλο τίποτα για το πιστεύω ή τη θρησκεία του καθενός. Εκείνο που δημιουργεί αιτίες για διενέξεις είναι η μεγάλη φτώχεια των πολλών απέναντι στον πολύ μεγάλο πλούτο των ελαχίστων.

Σε λίγο μας κάλεσε η νοσοκόμα να μας πάρει ένα ιατρικό ιστορικό. Τους εξήγησα πως μέχρι την προηγούμενη μέρα ήταν στο home, πως θα την υιοθετούσα, πως είναι δύο – δυόμισι ετών και πως οι φυσικοί της γονείς είναι άγνωστοι. Τη ζύγισαν και τότε έμαθα πως ήταν μόλις έντεκα κιλά! Ύστερα μέτρησαν το ύψος της και μου ζήτησαν την κάρτα των εμβολίων της κι αφού τους είπα πως δεν ήξερα πως υπάρχει κάτι τέτοιο, μας είπαν να περιμένουμε τη σειρά μας στο γιατρό. Ξαναγυρίσαμε στην αίθουσα αναμονής, καθίσαμε αγκαλιασμένες και αμίλητες σε μια θέση κι ενώ αναρωτιόμουν γιατί δεν μας έδωσαν εχθές την κάρτα των εμβολίων, βλέπω να μπαίνει τρέχοντας στην αίθουσα και να έρχεται καταπάνω μας η Μαρία. Η Μαρία που τα ήξερε όλα, που τα μπορούσε όλα, που μας βόηθησε πολύ άλλοτε ανιδιοτελώς κι άλλοτε με το αζημίωτο, που μας ανακάτωνε πάρα πολύ, που φρόντιζε να υπενθυμίζει σε μικρούς και μεγάλους, Έλληνες και Ουγκαντέζους, πόσο αναγκαία ήταν και πόσο άξιζε το σεβασμό και το θαυμασμό μας. Η Μαρία. Ανάδοχη μητέρα κατ' επάγγελμα. Τόσο καλή όσο και κακιά, τόσο ειλικρινής όσο και ψεύτρα, τόσο υπομονετική όσο και ανυπόμονη αλλά πάντα ήρεμη, χαμογελαστή και αισιόδοξη. Όμορφη, πολύ έξυπνη, αρκετά εύσωμη, μάλλον ψηλή, γελαστή και ομιλητικότερη. Μιλούσε αγγλικά, ουγκαντέζικα και ελληνικά. Ήταν περίπου στην ηλικία μου, αλλά φαινόταν πολύ μικρότερη γιατί περιποιόταν πολύ τον εαυτό της, έφτιαχνε μαλλιά και νύχια τέλεια, φορούσε ωραία ρούχα και γενικά ήταν πολύ κοκέτα. Εκεί λοιπόν στην αίθουσα αναμονής του Νακασέρο χόσπιταλ συνάντησε για πρώτη φορά η μικρούλα Μίρακλ τη Μαρία που θα γινόταν η ανάδοχη μαμά της για τους επόμενους μήνες που εγώ θα πηγαينوερχόμουν στην Ελλάδα μέχρι τη μέρα που ο δικαστής θα μας έδινε την υιοθεσία και την επίσημη άδεια να φύγουμε μαζί για την Ελλάδα σαν μάνα με παιδί.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

- YoucangotoGreecenow! Bonvoyage! Μας είχε φωνάξει από το παράθυρο του γραφείου του γελαστά, με δυνατή και χαρούμενη φωνή μετά το τέλος της ακροαματικής διαδικασίας. Ήταν χοντρός με γυαλιά κι έκανε πολύ ψαρωτικές ερωτήσεις στους υποψήφιους θετούς γονείς. Ένας άνθρωπος πολύ αυστηρός ώστε να τον φοβούνται οι δικηγόροι και οι κοινωνικοί λειτουργοί αλλά και πολύ αστείος έτσι όπως μιλούσε στη μικρούλα Μίρακλ που εκείνη τη μέρα ήταν πολύ σοβαρή και υπάκουη.

-Maama, let'sgotoGreecenow! Δε φοβάμαι αεροπλάνο!

-Όλα καλά; Μήπως θέλει κάτι το παιδάκι;

-Όχι, μια χαρά τη βλέπω.

-Λείπετε καιρό ;

-Περίπου πέντε μήνες.

-Σας έλειψε η πατρίδα;

-Ναι! Θα έλεγα πως μου έλειψε πολύ!

-Να η γέφυρα! Σε λίγο φτάνουμε!

-Να μικρή μου! Αυτή είναι η θάλασσα! Κοίτα πόσο μεγάλη είναι η θάλασσα!

-Μαμά τι είναι αυτό;

-Νερό μικρή μου όπως το νερό στη Λίμνη Βικτώρια αλλά έχει αλάτι και είναι περισσότερο.

-Πολύ νερό μαμά!

Φτάνουμε επιτέλους σπίτι. Απίστευτο μου φαίνεται. Ανυπομονώ να δω πως θα της φανεί. Πως θα είναι η καινούρια μας ζωή. Τόσα καινούρια πράγματα μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα και για τις δυο μας. Τόσα πολλά να κάνουμε, πολύ περισσότερα να μάθουμε η μια από την άλλη. Πρώτα απ' όλα να αγαπηθούμε πολύ. Ή μάλλον αυτό θα έρθει με τα χρόνια. Αλλά σε πόσα χρόνια; Έχει η αγάπη κανόνες; Άραγε θα είμαι καλή μάνα; Και τι πρέπει να κάνω για να είμαι; Κι εκείνη; Θα είναι καλόβολη και υπάκουη ή ατίθαση και ανυπάκουη; Κι όταν θα πάει στο σχολείο; Πως θα είναι τότε; Πόσες δυσκολίες έχουμε μπροστά μας; Πρέπει

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

να φροντίσω ώστε να κάνουμε μαζί πολλά ωραία πράγματα ώστε να έχουμε και πολλές χαρές και πολλές όμορφες εμπειρίες να μοιραστούμε στην κοινή μας ζωή. Όλες εκείνες τις μέρες που ήμασταν μαζί στην ΞΕΝΙΤΙΑ νόμιζα πως θα έπρεπε να νιώθει ασφαλής μαζί μου μόνο και μόνο επειδή ήταν ένα παιδί που θα ζούσε κοντά σε έναν ενήλικα έξω από το ίδρυμα. Πέρασε πολύς καιρός για να καταλάβω πως το να κερδίσεις την εμπιστοσύνη ενός παιδιού είναι το πιο δύσκολο πράγμα στον κόσμο. Θέλει πολύ χρόνο, μεγάλη προσπάθεια και ψυχραιμία, πολύ σταθερή και μόνιμα ήρεμη συμπεριφορά, χωρίς πανικό, άγχος, ξαφνικά ξεσπάσματα και συναισθηματικές μεταπτώσεις. Κάθε φορά που έκανε κάποια ζαβολιά, για να τη σταματήσω, της φώναζα παιχνιδιάρικα και λίγο αυστηρά.

-Τώρα θα δεις τι θα σου κάνω! θα σε φάω!

Κι εκείνη σταματούσε, άλλαζε ύφος και μαζευόταν:

-Μη με φάεις μαμά! μη με φάεις! έλεγε σιγά και φοβισμένα και το πίστευε πως θα μπορούσα να την φάω στ' αλήθεια!

Στο μικρό της μυαλουδάκι, στα μικρά της ματάκια ήμουν μια άγνωστη μουζούγκο που μπορεί και να έτρωγε παιδάκια, που την είχα πάρει μια μέρα έτσι ξαφνικά στο άγνωστο, χωρίς να ξέρει αν θα της φερόμουν καλά και τι θα της συμβεί παρακάτω, που της μιλούσα σε μιαν άγνωστη γλώσσα που τη φόβιζε γιατί δεν καταλάβαινε τίποτα, που δεν ήξερα τι φαγητό να της δώσω που να της αρέσει και εκείνη δεν ήξερε πώς να μου δείξει τι νιώθει, τι θέλει αν φοβάται Θεέ μου! Πρέπει να φοβόταν πάρα πολύ! Σαν εκείνα τα σπουργιτάκια που έπεφταν να φάνε τα ψίχουλα που τους έτριβε η μαμά μου στο χιόνι για να τα πιάσει όπως έκαναν όταν ήταν μικροί. Μου τα έδινε να τα κρατήσω στη χούφτα μου κι ένιωθα την καρδούλα τους να χτυπάει τρελά σα να ήταν έτοιμη να σπάσει. Έτσι χτυπούσε η καρδούλα της όταν την κρατούσακι αντί να το θεωρώ λογικό, μου έκανε εντύπωση που με φοβόταν....

Έχω τόσα πολλά να μάθω από αυτό το μικρό κοριτσάκι, ίσως πιο πολλά από όσα έχω μάθει στα σχεδόν πενήντα χρόνια της ζωής μου.

-Μάμα,γιατίδεν είμαστε ίδιες;

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

- Γιατί δεν σε είχα εγώ στην κοιλιά μου, σε είχε στην κοιλιά της μια κοπέλα που ήταν μαύρη και πολύ όμορφη σαν εσένα.

-Μαμά, γίνεται να μπω τώρα ; και μου έδειξε την κοιλιά μου

- Όχι, μικρή μου δεν γίνεται.

-Γίνεται να γίνεις μαύρη σαν εμένα;

- Όχι.

-Να γίνω άσπρη σαν εσένα ;

-Όχι, μικρή μου μόνο να αγαπιόμαστε πολύ. Μόνο αυτό μπορεί να γίνει. Έτσι θα ξέρουμε πως είμαι η μαμά σου και είσαι το κοριτσάκι μου, επειδή θα αγαπιόμαστε πολύ-πολύ.

Λένε πως τα παιδιά δεν αντιλαμβάνονται διαφορές στο χρώμα και τέτοια. Εμείς οι μεγάλοι τους το τονίζουμε, λες κι έχει καμιά σημασία και στο τέλος μαθαίνουν να ξεχωρίζουν τους ανθρώπους σε μαύρους και άσπρους. Συμφωνώ πως εμείς τους το τονίζουμε αλλά νομίζω πως τα παιδιά μια χαρά αντιλαμβάνονται τις διαφορές απλά δεν τους ενδιαφέρει. Στο απλό μυαλουδάκι τους και στην αγνή τους ψυχούλα δεν έχει καμία σημασία η διαφορά.

Λένε ακόμα πως στα παιδιά καλό είναι να μη λέμε την αλήθεια γιατί είναι σκληρή και θα τα πληγώσουμε. Ούτε σε αυτό συμφωνώ.

Η μικρούλα Μίρακλ θα πρέπει να ξέρει από την αρχή όλη την αλήθεια. Θα πρέπει να μεγαλώσει με την αλήθεια. Ήδη αυτά που ξέρει είναι πολλά για ένα τόσο μικρό παιδάκι και καθώς θα μεγαλώνει θα της λέω όλο και περισσότερα.

Θα της πω για το φίλο μας τον ΠΗΤΕΡ που της έφτιαχνε ετζί, δηλαδή αυγό, που το έτρωγε με λαιμαργία και μάατα, δηλαδή γάλα, που δεν ήθελε καθόλου να το πει. Τον Πήτερ που ζούσε μόνος του γιατί τα χρήματα που έπαιρνε δεν έφταναν για να φέρει τη γυναίκα και τα παιδιά του από το χωριό στην Καμπάλα. Όταν ζήτησε από το αφεντικό του, ένα πολύ πλούσιο Ινδό, να του παραχωρήσει ένα μικρό αποθηκάκι του ξενοδοχείου για να μείνουν, εκείνος μόνο που δεν τον απέλυσε. Αναγκαζόταν να έρχεται κάθε πρωί με τα πόδια από το σπίτι του στη δουλειά, δύο ώρες περπάτημα. Ωσπου πήρε ένα ποδήλατο. Κι ένα πρωί, αξημέρωτα, που ερχόταν με το ποδήλατο από την άλλη άκρη της πόλης, του επιτέθηκαν

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

τρεις άγνωστοι, τον χτύπησαν μέχρι θανάτου, του πήραν το ποδήλατο και τον άφησαν μισοπεθαμένο. Έφτασε στο ξενοδοχείο σε κακό χάλι, ζήτησε βοήθεια και το αφεντικό του, αντί να τον στείλει σε γιατρό, τον έστειλε να πλύνει τα σεντόνια και του είπε πως δε μπορεί να του δώσει δάνειο για να πάρει άλλο ποδήλατο.

-Πόσο άτυχος ήσουν φίλε μου, του είχα πει τότε.

-NO, MAAMA MIRACLE, πολύ τυχερός ήμουν! γιατί θα μπορούσε να με είχαν σκοτώσει και τώρα δεν θα ήμουν εδώ μαζί σας να τα λέμε αυτά!

Θα της μιλήσω για μια πανέμορφη χώρα που λίγο προλάβαμε να γνωρίσουμε με τη βοήθεια του Ερίσα. Δεν θα ξεχάσω που μας πήγε στη Τζίντζα, ένα καταπράσινο θέρετρο στις όχθες της λίμνης Βικτώριας, τρεις ώρες με το αυτοκίνητο από την Καμπάλα. Μπήκαμε σε μια βάρκα που μας πήγε στις πηγές του ποταμού Νείλου. «ThesourceoftheRIVERNILE». Η ζούγκλα γύρω μας και καθώς η βάρκα πλησίαζε στις όχθες της λίμνης, ξεπετάγονταν παραδείσια πουλιά μέσα από την πυκνή βλάστηση και πάνω από τις κορυφές των πανύψηλων δέντρων, ενώ μας παραμόνευαν άγρια ζώα μέσα από τις φυλλωσιές. Βέβαια αυτή η βαρκάδα μου στοίχισε όσο αν αγόραζα τη βάρκα ολόκληρη μαζί με το πλήρωμα κι όσο και αν διαμαρτυρήθηκα κι όσο κι αν προσπάθησε ο Ερίσα να κάνει παζάρι για λογαριασμό μου, κατάλαβα πως του είπαν στα λουγκάντα πως είμαι Μουζούγκο και άρα πλούσια και πως αυτός, ως Αφρικανός, δεν έπρεπε να με υποστηρίζει.

Δεν με ενθουσίαζε γενικά η σκέψη να γνωρίσω τη χώρα, όσο όμορφη κι αν ήταν, γιατί το να βγω από το ξενοδοχείο μόνη, με ένα μικρό παιδί, με άγχωνε πολύ αρχικά επειδή τραβούσαμε την προσοχή όλων και δεύτερον γιατί κάθε τόσο κάποια βόμβα θα έσκαζε, έτσι στο άσχετο, προκαλώντας θάνατο, φόβο και πανικό και τις ένοπλες περιπολίες της αστυνομίας και του στρατού να πυκνώνουν.

Η τελευταία εκδρομή πριν φύγουμε για την Ελλάδα, ήταν ένα ταξίδι στον Ισημερινό της Γης! Είχα δει σ' ένα βιντεάκι στο youtube για την Ουγκάντα, πως σε ένα χωριό κοντά σχετικά στην Καμπάλα, υπάρχει ένα μικρό εστιατόριο που είναι χτισμένο πάνω στον Ισημερινό! Στην αυλή υπάρχει μια γραμμή που όταν στέκεσαι από τη μια πλευρά της πατάς στο Βόρειο ημισφαίριο κι όταν στέκεσαι από την άλλη πατάς στο Νότιο. Ο υπεύθυνος εκεί σου κάνει

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

και μια επίδειξη – πείραμα για τη δύναμη Coriolis που μαθαίνουμε στοσχολείο. Έμεινα ενθουσιασμένη!

Η μικρή μου κορούλα πρέπει να ξέρει πως γεννήθηκε σε μια πανέμορφη χώρα που κατέχει ένα μέρος της μεγάλης λίμνης ΒΙΚΤΩΡΙΑΣ από όπου πηγάζει ο ποταμός Νείλος, αλλά οι άνθρωποι δεν έχουν νερό στα σπίτια τους να πιουν και να κάνουν μπάνιο. Κι ο πάτερ Αντώνιος στο χωριό Μόντε που έκτισε για να ζουν και να πάνε σχολείο τα φτωχά παιδιά, μάζευε το νερό της βροχής μέσα σε μεγάλα σκουριασμένα ντεπόζιτα και μαγείρευε ψάρι και ματόκε για να φάμε εμείς κι όλοι οι πεινασμένοι του χωριού. Μια χώρα που παράγει ηλεκτρισμό αλλά ηλεκτρικό ρεύμα τα σπίτια δεν έχουν και οι διακοπές ρεύματος στα λίγα σπίτια που έχουν ηλεκτρισμό, είναι καθημερινές. Μια χώρα που παράγει τα πιο γλυκά και ζουμερά μάνγκο και μπανάνες και λαχανικά γιατί τα αφήνουν να ωριμάσουν πάνω στα δέντρα κι όχι στα ψυγεία όπως γίνεται σε μας τους ‘ανεπτυγμένους’. Μια χώρα με πολλές βροχές, πνιγμένη στη λάσπη, κατοικημένη από πάρα πολλά είδη ζώων, φυτών και πουλιών που σε μας τους ανεπτυγμένους βρίσκονται μόνο σε ζωολογικούς κήπους. Μια χώρα που μαστίζεται απόκίτρινο πυρετό, μαλάρια, έιτζ και οι άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε φάρμακα και γιατρούς, όμως ποτέ δε βαρυνκωθούν, ποτέ δεν κατηγορούν κανένα, είναι αξιοπρεπέστατοι και περήφανοι για τη χώρα τους. «ForGodandmycountry»έτσι γράφουν στη σημαία τους που έχει το Imperial πανέμορφη αντιλόπη και το CrownedCrapecένα επίσης πανέμορφο παραδείσιο πουλί. Και είναι περήφανοι που είναι Ουγκαντέζοι κι ας λέμε εμείς εδώ στην ‘ανεπτυγμένη’ Ελλάδα «Ουγκάντα γίναμε»,όταν θέλουμε να γκρινιάξουμε για τα κακά της κοινωνίας που έχουμε φτιάξει.

Η κορούλα μου θα είναι μια Ελληνίδα που γεννήθηκε στην Καμπάλα, RUBAGADIVISION, που η πρώτη μαμά της την αγαπούσε πολύ και την είχε συνεχώς στην αγκαλιά της, όσο μπορούσε να τη θηλάζει, μα όταν μεγάλωσε και δεν είχε άλλο γάλα, ούτε φαί να της δώσει, την άφησε στην PASTORGIGA'SCHURCHπου λεγόταν MIRACLE, για να τη σώσει από την πείνα. Την παρέδωσε μια γυναίκα στην αστυνομία όπου την ονόμασαν KWAGALA(δηλαδή αγάπη) και MIRACLE (δηλαδή θαύμα). Κάθε Ουγκαντέζος έχει δύο ονόματα : ένα ουγκαντέζικο κι ένα αγγλικό. Κι ήταν για μένα η αγάπη που μου έστειλε η Παναγία και το θαύμα που έκανε να τη φέρει στη ζωή μου. Γιατί καθόλου δεν ήταν τυχαίο που έγινα η δεύτερη μαμά της κι έγινε το κοριτσάκι μου.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Κι όσο κι αν περάσουν τα χρόνια, όσο κι αν μεγαλώσει, σ' όποιο μέρος του πλανήτη κι αν βρεθεί, θα ξέρει πως κάπου στην Ελλάδα βρίσκεται το σπίτι της κι εκεί πάντα θα την περιμένει η μαμά της και θ' αγναντεύει με αγωνία πέρα προς το δρόμο από το παράθυρο που βλέπει τη θάλασσα, για να την δει να έρχεται και πάλι. Και πως αυτή η μαμά, ζωντανή ή πεθαμένη, θα την αγαπάει με όλη της την καρδιά, με όλη της την ψυχή, με όλη την ύπαρξή της!

Η δική της μαμά. Η ΜΑΑΜΑ της που όσα χρόνια κι αν περάσουν, δεν θα ξεχάσει ποτέ εκείνο το μικροσκοπικό κοριτσάκι, όμορφο σα μπιμπελό, με τα μαύρα ματάκια που όταν ενθουσιαζόταν και χαιρόταν άνοιγαν διάπλατα και γίνονταν μεγάλα και σκούρα μελιά και γυάλιζαν σαν πολύτιμα πετράδια κι έλαμπαν πιο πολύ κι από τ' αστέρια. Και τραγουδούσε μαζί με τη γιαγιά του μικρού Θάνου τα πρώτα της Ελληνικά :

-Πάει, πάει το μιμιγάκι για τσομάκι για τυράκι μες της ΜΙΡΑ το λαιμάκι.

ΤΕΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Abrams, M. H. (2005). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, (Δεληβοριά Γ.- Χατζηιωαννίδου Σ., Μεταφρ.) Αθήνα: Πατάκης.

Batchelor, J. (ed.) (1995). *The art of literary biography*. Oxford University press.

Bostridge, M. (2004). *Lives for Sale: Biographers' Tales*. London: Continuum International Publishing Group Ltd.

Edel, L. (1981). *Telling lives, the biographer's art*. University of Pennsylvania Press.

Gusdorf, G. (1980). «Conditions and limits of autobiography». Στο J. Olney (ed.), *Autobiography. Essays, Theoretical and Critical*, Princeton: Princeton University Press.

Lejeune, P. (1996). *Le pacte autobiographique*, Paris: Seuil.

Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Princeton: Princeton University Press.

Schimank, U. (1988). *Biographie als Autopoiesis - Eine systemtheoretische Rekonstruktion von Individualität*. In Brose and Hildenbrand (eds.), Opladen: Leske und Budrich.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Tharu, S. (1986). *Oral History, Narrative Strategy, and the Figures of Autobiography, Narrative: Forms and Transformations*. Delhi: Chalukya Publications.

Wittgenstein, L. (1974). *Letters from Ludwig Wittgenstein. With a memoir. English and German Edition*.

Ελληνόγλωσση

Ακριτόπουλος, Α. (2017). *Ησυγγραφέας Άλκη Ζέη*. Θεσ/νίκη: Γράφημα.

Αναγνωστόπουλος, Β. (2006). *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις των φίλων.

Αραβανή, Ε. (2023). «Μα δεν πήρες είδηση τίποτα;» «Όχι, Φάρμουρ, τίποτα.» Καλλιερμώντας την Ενσυναίσθηση μέσω της Δημιουργικής Γραφής στο έργο της Άλκης Ζέη «Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της», *KEIMENA- Αφιερωματικό τεύχος για την Άλκη Ζέη, για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας, τεύχος 39ο*, σσ. 20-35, 04/09/2023, ISSN: 1790-1782.

Γιαννακού, Β. (2019). *Η γυναικεία αυθιστόρηση για τα χρόνια της νεότητας*. Ελισάβετ Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία – Άλκη Ζέη, Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*. Εργασία στο σεμινάριο «Εκδοχές του Προσωπικού Λόγου». Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Κατσίκη- Γκίβαλου, Α. (2005). *Το θαυμαστό ταξίδι : μελέτες για την παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ντουνιά, Χ. (2013). *Στους δρόμους μιας πυκνοκατοικημένης μνήμης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ντουνιά, Χ. (2013). *Το μέγιστον μάθημα της Άλκης Ζέη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Πασχαλίδης, Γ. (1993). *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*. Αθήνα: Σμίλη.

Σακελλαρίου, Χ. (1992). «Το κοινωνικό παιδικό μυθιστόρημα». *Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Βιβλιογονία.

Σηφάκη, Ε. (2015). *Σπουδές φύλου και λογοτεχνία*, (Ηλεκτρονικό σύγγραμμα). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Χλωπτσιούδης, Δ. (2019). *Ο ρόλος η οργάνωση και η λειτουργία εργαστηρίων δημιουργικής γραφής: η διδασκαλία του ποιητικού λόγου σε ενήλικες*. Ανέκδοτη διπλωματική εργασία, Φλώρινα: ΠΔΜ.

Χρυσανθόπουλος, Μ., Βασιλειάδης, Β., Δεληβοριά, Γ. & Τικτοπούλου, Κ. (2015). *Αυτοβιογραφία: μεταξύ ιστορίας και λογοτεχνίας στον 19^ο αιώνα*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Το καπλάνι της βιτρίνας (1963)

Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου (1971)

Αρβυλάκια και γόβες (1975)

Ο θείος Πλάτων (1975)

Κοντά στις ράγες (1977)

Μια Κυριακή του Απρίλη (1978)

Τα παπούτσια του Αννίβα (1979)

Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα (1987)

Η μωβ ομπρέλα (1989)

Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων (1990)

Ματίας (1993)

Σπανιόλικά Παπούτσια (1994)

Γατοκουβέντες (1996)

Η δωδέκατη γιαγιά και άλλα.. (1998)

Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της (2002)

Ο Ψεύτης Παππούς (2007)

«Ο εαυτός σε πρώτο πρόσωπο»: η Λογοτεχνική Αυτοβιογραφία στο έργο της ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ.

Θέατρο για παιδιά (2011)

Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο (2013)

Πόσο θα ζήσεις ακόμα, γιαγιά; (2017)

Ένα παιδί από το πουθενά (2019)

Η συνισταμένη των ανοησιών της υφηλίου (2016)

Υπεύθυνη δήλωση συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.